

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Barbora Šolcová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Genderové stereotypy a rozdělení domácích prací v současném manželství

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Vypracovala:
Barbora Šolcová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Genderové stereotypy a rozdělení domácích prací v současném manželství zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 11. dubna 2011

.....
Barbora Šolcová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc. za její velmi užitečnou metodickou pomoc a laskavou péči, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych ráda poděkovala svému manželovi a dceři, kteří mne při zpracování bakalářské práce velmi podporovali. Současně můj velký dík patří všem respondentkám a respondentům, jež se zapojili do průzkumu, který jsem v rámci bakalářské práce realizovala, a také panu prof. MVDr. Vladimíru Večerkovi, CSc., MBA, rektorovi Veterinární a farmaceutické univerzity Brno, za podporu a umožnění uskutečnění průzkumu na této univerzitě.

Barbora Šolcová

OBSAH

ÚVOD.....	2
1. GENDER	4
1.1 Gender a s ním související pojmy	5
1.2 Vývoj genderové identity.....	6
1.3 Základní zkoumání a vysvětlování rozdílů mezi ženami a muži	7
1.4 Institucionální a organizační zajištění genderové rovnosti.....	11
2. PROMĚNY RODINY V NÁVAZNOSTI NA ROLE ŽEN A MUŽŮ.....	15
2.1 Rodina a její proměny	15
2.2 Změny v rodině v návaznosti na problematiku emancipace a feminizmu.....	16
2.3 Vývoj rolí žen a mužů v rodině.....	19
2.4 Slad'ování práce a rodiny v minulosti i dnes	22
3. DOMÁCÍ PRÁCE A GENDEROVÉ STEREOTYPY	27
3.1 Historie vývoje genderových stereotypů v rámci dělby práce	27
3.2 Zmapování příčin genderových stereotypů v rámci domácích prací.....	32
3.3 Možné způsoby realizace odstraňování genderových stereotypů.....	37
4. VÝSLEDKY PRŮZKUMU	42
4.1 Stanovení hypotéz, průzkum.....	42
4.2 Vyhodnocení a interpretace výsledků průzkumu	45
4.3 Vyhodnocení a interpretace dalších výsledků průzkumu	58
4.4 Závěrečné shrnutí průzkumu	63
ZÁVĚR.....	69
RESUMÉ	73
ANOTACE.....	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	75
SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Genderové stereotypy jsou tématem, které mne zajímá nejen z pohledu studentky oboru Sociální pedagogika, ale také z pohledu ženy, potažmo manželky, matky, dcery, přítelkyně, zaměstnankyně. Každé ze zmiňovaných sociálních rolí se genderová oblast dotýká, a každé trochu jiným způsobem. Problematika genderu, tedy rozdělení dle pohlaví ve smyslu rozdílů nejen biologických, ale především psychologických, sociálních a kulturních, je tématem stále aktuálním, které se velmi mění v závislosti na vývoji společnosti. Každému pohlaví jsou společností přisuzovány a zároveň předurčovány určité stereotypní role. Genderové stereotypy velmi často hrají roli v rozdělení domácích prací v manželstvích, a toto téma, dle mého názoru, zatím nebylo zpracováno ze všech možných úhlů pohledu.

Cílem mé práce, která je rozdělená na čtyři části, je zmapovat vývoj genderových stereotypů v rámci proměny rodiny a historie dělby práce a dále zjistit reálné rozdělení domácích prací v manželstvích z pohledu tří generací, včetně srovnání postojů obou pohlaví k dělbě domácích prací. Ve své práci i při stanovení hypotéz jsem vycházela z aktuální problematiky, kterou je proměna rodiny a s ní související změna dělby práce a dále z obecného úzu, že ženám je tradičně přisuzována role vedoucí osoby domácnosti, která přebírá zodpovědnost za výkon domácích prací, a také je ve větší míře vykonává.

V první části bakalářské práce se zaměřuji na základní pojmy a genderovou problematiku v obecném pojetí, především na vývoj genderové identity a základní teorie vysvětlování rozdílů mezi ženami a muži. Současně shrnuji institucionální a další organizační zajištění genderové rovnosti v České republice i Evropské unii. **Ve druhé části** práce se zabývám rodinou a jejími proměnami, vlivem těchto proměn na tradiční role, jež jsou přisuzovány ženám a mužům a vývojem těchto rolí. Součástí druhé části je také porovnání možností sladování práce a rodiny v minulosti a dnes. **Třetí část** práce věnuji kořenům dělby práce, vývojem této dělby ve společnosti a zmapování možných příčin genderových stereotypů v oblasti domácích prací. V poslední kapitole této části se snažím nastínit možné způsoby nabourávání a odstraňování genderových stereotypů

prostřednictvím oblastí, na které může přímo či zprostředkovaně působit sociální pedagogika. **V závěrečné, čtvrté části**, se zabývám výsledky průzkumu, prováděného prostřednictvím uzavřeného dotazníku, dále ověřováním nastolených hypotéz a interpretací výsledků. Cílem průzkumu je nalézt možné příčiny výskytu genderových stereotypů v rozdělení domácích prací v manželstvích v závislosti na třech proměnných; manželství z hlediska jeho délky trvání, přejímání názorů partnerů na dělení mužských a ženských prací z pohledu jejich výchovy v primární rodině a postojích k domácím pracím.

Vzhledem k tomu, že se ve své práci opírám o názory a postoje k domácím pracím 94 dotazovaných a budu je vyhodnocovat napříč třemi generacemi manželství, doufám, že moje práce přinese další, jiný pohled na problematiku genderových rolí nejen v oblasti rozdělení domácích prací v současných manželstvích, ale také v postojích žen a mužů k genderové problematice obecně.

1. GENDER

„Jakákoliv nerovnováha ve společenském statusu mužů a žen je nevýhodou jak pro všechny jedince, tak pro danou společnost – ponižování jednoho pohlaví nutně plodí nepřátelství a obstrukční jednání.“

Margaret Mead, americká socioložka

Gender. Výraz, který se stále ještě plně neustálil v českém slovníku. Slovo, pocházející z anglického jazyka (rod), vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností, a určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům v různých společenských i sociálních aspektech je rozdílné. Jejich závaznost není přirozeným či neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami. Pohlaví člověka je dáno biologicky, ale v rámci sociálního chování se jedinci učí jako muži a ženy jednat.

Tématika genderu je velmi aktuálním tématem ve všech oblastech lidského života a provází nás každodenně. Rozdíly mezi ženami a muži jsou zkoumány z hlediska jejich života ve společnosti, projevem, výběrem slovních spojení, vlastností, hodnot, temperamentu; u dětí pak např. diferenciací ve výběru hraček. Objektivní rozdíly byly opravdu nalezeny, ale vypovídají pouze o tom, že existují, nikoli, jak jsou utvářeny – zda je jejich původ v biologii či kultuře. V každé kultuře jsou pak navíc nastaveny jiné představy o ideálu mužství i ženství.¹ Současně platí, že není ani možné vyčlenit ženy z celku lidstva a kultury, ke které náležejí jen na základě znaku pohlaví, protože ženská sociální určenost je determinována kulturním prostředím. Jako příklad je uváděno srovnání práv žen v Evropě a rozvojových zemích²; boje za rovnoprávnost v ČR jsou zcela odlišné od boje za rovnoprávnost v Africe, kde jsou ženy otrokyněmi.

„Gender – to je sociální pohlaví, to je obraz, který nám společnost vnucuje od prvního křiku do posledního vzdechu, a jaký bude, to záleží na tom, jestli jsme přišli na svět jako děvče nebo chlapec“ . (M. Arbatov)³

¹ Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, s. 46.

² Šíková, J. Gender studies a feminismus na univerzitách v ČR a ve světě. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 15.

³ Hanáková, P. Heczková, L. Věšíňová - Kalivodová, E. V bludném kruhu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 327.

1.1 Gender a s ním související pojmy⁴

Genderová role. Sociokulturně vymezený komplex vlastností a projevů chování, které jsou pro jedince určitého pohlaví považovány za charakteristické. Nejde jen o sociálně vytvořený konstrukt, vychází i z biologického základu, ovlivňujícího rozvoj některých psychických vlastností a funkcí, resp. alespoň dispozice k určitému chování.⁵ Genderové role si osvojujeme v rámci procesu socializace již od prvních týdnů života. Nejsou určeny stejně ve všech společnostech a kulturách světa, jsou historicky i časově proměnlivé. Tento aspekt je zkoumán v rámci etnometodologie, např. jak se lidé po operativní změně pohlaví učí jednat v souladu s ženskými a mužskými vzorci chování.

Genderové stereotypy. Tradiční a často i diskriminační, společensky utvářené představy o typicky mužských a ženských vlastnostech, o rolích a pozicích mužů a žen ve společnosti. Jedná se o předsudky a mylné představy o přirozeném a správném chování a posuzování jedinců na základě jejich příslušnosti k určitému pohlaví, bez zkoumání jednotlivce. Přisuzují typicky ženské a mužské znaky, předpokládají, že příslušníci stejného pohlaví mají v zásadě podobné zájmy, hodnoty, potřeby. Mnoho lidí dokonce předpokládá, že tyto stereotypní představy jsou zcela korektní, vzhledem k tomu, že odpovídají reálnému chování mužů a žen.⁶

Genderová identita. Označuje zařazení sebe sama ke konkrétnímu genderu, jedná se o subjektivně akceptovanou představu o svých genderových vlastnostech, s níž se jedinec v různé míře ztotožňuje, anebo ji odmítá. Na jejím rozvoji se podílejí biologické i sociální faktory.⁷ Společnost obecně rozeznává mužský a ženský gender, a genderové ztotožnění s jednou z identit je právě společností očekáváno. Genderová identita není pevně daná, jedinci se mohou v různých situacích chovat podle modelů chování obou genderů. Kritika vymezení pohlaví-gender a také kategorie „žena“ hovoří o nepřirozenosti tohoto

⁴ Veškeré informace uváděné k pojmům jsou kompilacemi obecně známých informací s využitím slovníku na www.feminismus.cz a úryvků z citovaných zdrojů.

⁵ Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 23.

⁶ Marksová-Tominová, M. Rodina a práce - jak je sladit a nezbláznit se. Praha: Portál, 2010, s. 38.

⁷ Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 23.

dělení. Samotné vymezení kategorie, na které jsou založeny feministické teorie a jež není přirozenou prezentací ženskosti jako takové, ale určováním definice ženy jako produktu společnosti, je přímo spojeno se vznikem genderové nerovnosti. Gender tak může udržovat představu přirozenosti pohlaví, a tím limitovat možnosti změn ve prospěch rovnosti.⁸

Genderová rovnost/ rovné příležitosti žen a mužů. Ideální stav společnosti, ve které pro rozvoj osobních schopností ve všech oblastech nejsou bariéry pro muže a ženy, jejich odlišnosti jsou považovány za rovné a obě pohlaví jsou stejně hodnocena a podporována.

Genderově citlivé vyjadřování, genderově korektní jazyk. Způsob vyjadřování, který tvoří alternativu ke stávajícímu, převážně maskulinnímu, a vychází ze zásady rovnosti a důstojnosti žen a mužů. Jazyk, který nezesměšňuje, nezneviditelňuje a nediskriminuje jedince z hlediska pohlaví. Genderově citlivé vyjadřování se vyhýbá používání nevhodných genderových stereotypů a reprodukci genderových rolí.

1.2 Vývoj genderové identity

Vývoj genderové identity z psychologicko-sociálně-kulturního hlediska lze vysvětlit v rámci jednotlivých teorií. Identifikační teorie vychází z předpokladu ztotožnění s rodičem stejného pohlaví, kognitivní teorie pak z poznání, kdy děti zpracovávají informace týkající se genderových charakteristik, v batolecím věku si např. dokážou uvědomit, že společnost je dělena do dvou skupin na muže a ženy a přiřadit k nim jejich typické činnosti. Teorie sociálního učení hovoří o mechanismu podmiňování, kdy dítě je odměňováno za chování, které odpovídá jeho genderové roli a současně o nápodobě, kdy děti častěji napodobují chování příslušníků stejného pohlaví.⁹ Děti cítí, že gender nezávisí jen na pohlaví a mohou tvrdit, že změna pohlaví je uskutečnitelná např. změnou jména nebo oblečení.¹⁰ Děti školního věku již vědí, že genderová identita je trvalá a v tomto věku hodnotí lidi podle

⁸ Zábrodská, K. Variace na gender. Praha: Academia, 2009, s. 8.

⁹ Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 168 – 170.

¹⁰ Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, s. 123.

jejich pohlaví, genderově podmíněné atributy jsou běžné právě v tomto období. Dochází také ke stále větší genderové diferenciaci, ztotožnění se skupinou vrstevníků téhož pohlaví, důležitý je vliv rodiny a přítomnost vzorů chování osoby stejného pohlaví.¹¹ Teprve kolem šestého roku věku děti začínají projevovat zálibu ve vzorech svého pohlaví. Dle Kohlberga dítě musí mít vybudováno nejprve vědomí vlastní nezměnitelné pohlavní identity, aby následně mohlo přejímat a vybírat si takové způsoby chování, které se k jeho pohlaví hodí.¹² Dle některých průzkumů bylo potvrzeno, že ve věku 5 let děti stále více vnitřně přejímají stereotypní představy o schopnostech druhého pohlaví – totožný názor má v tomto věku cca 30% dotazovaných.¹³ V období adolescence dochází k rozvoji genderové identity v rámci vyhranění, ženská role je chápána jako méně imponující, spojená s omezeními (těhotenství, zodpovědnost, domácí práce), zatímco mužská práce vyznívá výhodněji (fyzická síla, volnost). Současně adolescenti vyžadují dodržování mužských a ženských standardů a velmi kritizují možné odlišnosti.¹⁴

V rámci vývoje genderové identity hraje roli očekávání rodičů – např. i dítě, kterému vzhledem k vývojové poruše schází základní vnější znak mužství, tj. penis, a je dle ostatních znaků mužského pohlaví, se působením rodičů může bezproblémově identifikovat jako muž.¹⁵

1.3 Základní zkoumání a vysvětlování rozdílů mezi ženami a muži

Základní rozdíly mezi muži a ženami jsou zpravidla v literatuře uváděna ve dvou skupinách, které zkoumají tyto odlišnosti z biologického a sociálně-psychologicko-kulturního hlediska. Biologické hledisko se zaměřuje na rozdíly plynoucí z odlišnosti fyziologie pohlaví, hledisko sociálně-psychologicko-kulturní sleduje vývoj genderové identity jedince a jeho sociokulturně podmíněné chování včetně přijetí genderových rolí.

¹¹ Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 310 - 311.

¹² Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 37.

¹³ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 55.

¹⁴ Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 421 - 423.

¹⁵ Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, s. 123.

Biologické rozdíly vznikají již při samotném početí, kdy je geneticky určováno pohlaví. V této oblasti se odborníci dlouhodobě zabývají zkoumáním rozdílů nejen ve výšce, váze, somatotypu, délce života, ale např. také v rámci působení biochemie a funkcí mozkových hemisfér mužů a žen. Je prokázáno, že ženy častěji než muži využívají obou polovin mozku k úlohám řečové a jazykové dovednosti, a také je využívají efektivněji. Další domněnkou je, že muži mají lépe vyvinutou pravou hemisféru, která ovlivňuje např. prostorovou představivost. Jsou zkoumány specifické přednosti jednotlivých pohlaví v oblasti intelektuálních dovedností, včetně intelektové úspěšnosti, ve které často hraje roli ideál ženské podřízenosti, kdy se ženy podceňují, nejsou schopny posoudit vlastní schopnosti a mají větší obavu z neúspěchu.¹⁶ Biologický základ mají i některé rozdíly mezi chlapci a dívkami, např. tempo rozvoje jednotlivých kompetencí či míra motorické aktivity. Děti v kojeneckém věku se téměř neliší, v průběhu batolecího se již navozují genderové diference.¹⁷

V rámci vymezení maskulinity a feminity došlo vývojem ve společnosti ke zmírnění hranic jednotlivých kategorií, stále jsou ale přítomna očekávání reakcí na různé situace.¹⁸ Od mužů se očekává mužnost, síla, nezávislost, spojení s dominancí, potřebou soupeřit, sklonem k sebepřeceňování, ale také strachem ze selhání.¹⁹ U žen se v současné době objevuje nutnost harmonizace ženské dvojrole, tj. ženy-matky a ženy-pracující osoby. Mezi ženské vlastnosti jsou řazeny podřízenost, ženskost, bezmocnost, větší ovlivnitelnost a důraz na celkový vzhled.²⁰ Ženství a mužství nelze pojmout pouze jednorozměrně; základní teze současného výzkumu se nezaměřují na specifikaci absolutních rozdílů, ale na relativní rozdíly s odstupňováním osobnostních vlastností každého pohlaví. Je dokázáno, že každá osoba může vykazovat maskulinní i feminní znaky, a to nezávisle na svém biologickém pohlaví (např. Spenceův dotazník k měření pohlavně specifických znaků).²¹

¹⁶ Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, s. 72.

¹⁷ Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 168.

¹⁸ Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 35.

¹⁹ Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 35 – 36.

²⁰ Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 37 – 38.

²¹ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 25.

K nejvýraznější diferenciaci mužské a ženské role dochází v období mladé dospělosti, spojeném s osobnostním rozvojem. Traduje se, že u mužů bývá jejich zrání pomalejší a obzvlášť v dnešní době, kdy jsou vystaveni tlaku ze strany žen na pracovní výkonnost a současně starost o rodinu včetně vyšší emotivnosti.²² U žen bývá rozvoj rychlejší vzhledem k biologické potřebě mateřství a vzorům chování, které napodobují od matky. Současně právě toto pouto může být leckdy překážkou, kdy matka dceru blokuje a promítá do ní vlastní ideály včetně touhy změnit stereotypy ženské existence, v jejichž zajetí se sama nachází.²³

Genderová diferenciacie v mladé dospělosti přetrvává ve většině oblastí. V profesní roli se obecně větší úspěšnost a výkon očekávají od mužů, pro ženy bývá důležitější pocit smysluplnosti a užitečnosti. Manželství bývá pro ženy přínosem v rámci nabytí nového sociálního statusu, zatímco pro muže ztrátou nezávislosti. Přesto je dokázáno, že muži jsou nakonec v manželství spokojenější. Velmi zajímavou je oblast rodičovství. Role matky má vysoký status, dnes i vzhledem k moderním formám antikoncepce, kdy žena ve své podstatě rozhoduje o případném těhotenství. Od role otce se očekává více než formální a finanční podpora, ale zároveň převažuje přesvědčení, že muži nejsou schopni se, především o malé, děti postarat.²⁴ (což je protikladem tvrzení prof. Matějčka, viz kapitola 2.4, str. 22).

S rozdíly mezi muži a ženami souvisí také vytváření genderových rolí, které přicházejí v rámci socializace a různého přístupu nejbližších osob k dcerám a synům. Rodiče učí dítě genderové roli většinou nevědomky. Domnívají se, že usměrňují chování dětí v rámci temperamentu daného pohlaví, ale netuší, že jejich vlastní přístup genderové chování může spoluvytvářet.²⁵ Stereotypy se tak objevují téměř od narození, kdy holčičky v záplavě růžové barvy jsou i výběrem hraček jako je minikuchyňka, miminko, žehlička či smetáček v podstatě metodicky vedeny směrem k naplnění představ rodičů o genderové roli, chlapečci k tomu samému jen naopak v modré a se zmenšeninou nákladního auta

²² Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 40.

²³ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 41.

²⁴ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 43.

²⁵ Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, s. 134.

v kočárku. Psycholožka E. R. Greenglass v této souvislosti uvádí, že hračky nabízené chlapcům podporují směřování z domu, zatímco v děvčatech mají jim poskytované hračky podporovat domácí aktivity.²⁶ Jak uvádí H. Karsten, odchylky od chování, které se očekává u chlapců, se daleko méně toleruje než u děvčat. Chlapec s panenkou budí nepochopení a výsměch, zatímco pokud si dívka hraje s autem, nikomu to většinou nevadí.²⁷

Pokud bychom srovnali, kolik se toho pro budoucí vývoj naučí dívka s uklízacím setem a chlapec s legem či jinou stavebnicí, zcela jistě jen tím, že se jedná o stereotypně rozdělené hračky, vyjdou vítězně chlapci. V rámci hry procvičí jemnou motoriku, logické uvažování a jako bonus pýchu z postavení něčeho svého. Získají toho tolik dívky s košťátkem?

Jiné pohledy na rodové zatížení tzv. ženského a mužského světa, pojímá např. D. Tanner, jež u galantnosti muže, který dává při jízdě autem ženě přednost, spatřuje v jeho jednání soupeření o postavení. Žena dostala přednost ne proto, že na ni má právo, ale protože muž jí to dovolil; žena je tedy vnímána jako podřazená, závislá na rozhodnutí muže, a galantnost se tak může jevit jako projev šovinismu.²⁸ Jiné téma, které je také dlouhodobě otevřeno a patří k možným důsledkům genderové nerovnosti, je znásilnění. S. Brownmiller jej zmiňuje jako prostředek k zastrašení žen a jejich udržení v podřízené pozici, D. Rusell se pak zabývá znásilněním jako vyjádřením výsostně mužských kvalit, mezi nimiž jsou síla, moc, agrese, dominance, a jeho spojením s touhou dokázat si vlastní mužskost než se sexuální touhou.²⁹

V současné době se objevuje tzv. „post“ kritika dělení genderu – kategorizace pojmu „žena“ a vymezení binarity pohlaví – gender. Kritika hovoří o nepřirozenosti tohoto

²⁶ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 65.

²⁷ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 64.

V rámci potvrzení daného úzu mám obdobnou zkušenost. Několikrát jsem se na dětském hřišti setkala s velkou nelibostí rodičů dětí, které chtěly jim přisouzenou roli obrátit- tříletý chlapec s kočárkem je ostudou, matka ho usměrnila, že je to hračka určená jen pro dívky. Podobný případ při půjčení dětské kabelky, pro otce zahanbení a v žertu nahlas vyslovena obava, že syn bude homosexuálně orientován. Naopak pokud si dívky vypůjčily nakladač nebo motorku, žádná negativní reakce nepřišla.

²⁸ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 110.

²⁹ Lišková, K. Znásilnění jako důsledek genderových nerovností. In Sborník přednášek ze semináře Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002, s. 50.

dělení. Samotné vymezení kategorie, na které jsou založeny feministické teorie a jež není přirozenou prezentací ženskosti jako takové, ale určováním definice ženy jako produktu společnosti, je přímo spojeno se vznikem genderové nerovnosti. Gender tak může udržovat představu přirozenosti pohlaví, a tím limitovat možnosti změn ve prospěch rovnosti.³⁰

Bývá také uváděno, že to, co odlišuje ženy od mužů a muže od žen a zároveň je spojuje, je určitá životní zkušenost. Některé ženy se dle zaběhnutých úzů mohou projevovat více mužsky (jsou fyzicky silnější, neempatické...), naopak někteří muži se mohou projevovat více žensky (zajímají se o módu, rádi pečují o domácnost i děti).³¹

1.4 Institucionální a organizační zajištění genderové rovnosti

V rámci genderové problematiky, která je řešena na mezinárodní i národní úrovni, je v poslední době tématem číslo jedna slad'ování práce a rodiny, odstraňování diskriminace žen a mužů ve všech oblastech jejich života a genderově korektní jazyk.

Stejná práva ženám i mužům dávají primárně právní úpravy – Listina základních práv a svobod zaručuje genderovou rovnost na pracovním trhu a zákaz diskriminace, zákony týkající se pracovních otázek se zabývají rovným zacházením. Rovná práva a jejich zásady jsou pak stanoveny v mezinárodních úmluvách i směrnicích Evropského společenství.

Politika EU v oblasti rovnosti žen a mužů má dlouholetou tradici a představuje důležitou součást Lisabonské strategie. Charta základních práv Evropské unie obsahuje kapitolu o zákazu diskriminace, založené na pohlaví, rase, barvě pleti, etnickém nebo sociálním původu, genetických rysech, jazyku, náboženském vyznání, sexuální orientaci, věku, atd. Základní strategické a programové dokumenty tvoří Evropský pakt pro rovnost žen a mužů (2006) a Strategie pro rovnost žen a mužů 2010–2015,

³⁰ Zábrodská, K. Variace na gender. Praha: Academia, 2009, s. 8.

³¹ Jarkovská, L. Prohlédněme genderové stereotypy. In ABC feminismu. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 24.

kteřá navazuje na Plán pro dosažení rovného postavení žen a mužů 2006–2010. Cílem je dosažení rovného postavení žen a mužů v oblastech ekonomické nezávislosti, sladění soukromého a profesního života, stejné zastoupení žen a mužů v rozhodovacích procesech, odstraňování všech forem násilí založených na pohlaví, odstraňování stereotypů o roli žen a mužů ve společnosti a podpora rovného postavení žen a mužů v zahraniční a rozvojové politice.³²

V rámci svého inauguračního projevu v zářij 2009 i předseda evropského parlamentu Jerzy Karol Buzek poukázal na nerovné postavení žen, kdy uvedl, že „(...) hospodářskou krizi nemůžeme překonat, aniž bychom využili obrovského intelektuálního, hospodářského a tvůrčího potenciálu žen. Polovina členů našeho společenství nemá rovné příležitosti“.³³

Rovné příležitosti jsou v České republice zabezpečovány několika institucemi. Vláda ČR koná prostřednictvím Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, již v současné době předsedá předseda vlády, P. Nečas. Rada připravuje návrhy směřující k prosazování a dosažení rovných příležitostí pro ženy a muže, projednává a doporučuje vládě základní koncepční směry postupu při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže. Po odborné, organizační i administrativní stránce činnost rady zajišťuje Oddělení rovnosti žen a mužů, které tvoří a posuzuje celostátní koncepce a nejsložitější systémy právních úprav s dopady na právní poměry České republiky. Pod hlavičkou Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů působí Výbor pro prevenci domácího násilí, Výbor pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života, Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a Výbor pro institucionální zabezpečení rovných příležitostí žen a mužů.³⁴ Na tomto poli působí také Rada vlády pro lidská práva a Ministerstvo práce a sociálních věcí, které se aktuálně zabývá slučitelností rodičovské a profesní role v Národní koncepci podpory rodin s dětmi. Současně jsou na každém ministerstvu vypracovávány plány pro zajištění rovných příležitostí a zřizovány tzv. gender focal pointy.

³² <http://www.euroskop.cz/679/sekce/lidska-prava/>

³³ Souhrnná zpráva o činnosti Evropské unie – 2009. Lucemburk: Úřad pro publikace EU, 2010, s. 122.

³⁴ <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rada-pro-rovne-prilezitosti/uvod-29829/>

Postavením mužů a žen ve společnosti se zabývají také vědecké instituce. Jednou z klíčových je Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Oddělení Gender&sociologie, jež se ve svých výzkumných tématech zabývá problematikou soukromého a rodinného života v souvislosti s proměnou genderových rolí, dále změnou pracovního trhu, sociální nerovností, politikou péče. Zkoumá také souvislosti mezi pracovním a soukromým životem s podporou postavení žen ve vědě. Součástí oddělení je Národní kontaktní centrum – ženy a věda, jež má přispívat k genderové rovnosti ve vědě. Výsledky výzkumů, koncepty přístupů a práce jsou oddělením prezentovány v časopise Gender, rovné příležitosti, výzkum.

V neziskovém sektoru je jednou z největších progenderových organizací Gender Studies, o.p.s., která slouží jako informační, konzultační a vzdělávací centrum. Jejím cílem je shromažďování, zpracovávání a rozšiřování informací souvisejících s genderovou tematikou a současně organizace přednášek, školení a seminářů. Organizace byla založena v roce 1991 socioložkou J. Šiklovou a disponuje jednou z největších knihoven zaměřených na genderovou problematiku v Evropě (7 tis. titulů).³⁵ Gender Studies sehrála také významnou roli při zavádění výuky genderové tematiky na českých univerzitách.

Tématikou genderu se nejen v rámci realizace výuky studijních oborů, ale také na poli výzkumném a publikačním zabývají i vysokoškolská pracoviště, a to v Praze Katedra genderových studií Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy a její předchůdce Centrum genderových studií Fakulty sociálních studií Univerzity Karlovy, které v současné době působí pod patronací Ústavu pro českou literaturu a literární vědu. V Brně jsou to Genderová studia Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Součástí Fakulty sociálních studií je také Gender centrum, studentský a absolventský spolek, jež si dává za cíl sledovat genderovou problematiku v rámci univerzity a přiblížit ji veřejnosti.

I další organizace se zabývají problematikou rovných příležitostí a realizací projektů zacílených na změny zažitých genderových stereotypů. Vybraně mezi ně patří obecně prospěšné společnosti NORA – genderově informační centrum, Otevřená společnost,

³⁵ <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

proFem – konzultační středisko pro ženské projekty. Dále občanská sdružení, např. Žába na prameni, které aktuálně udělilo cenu Zlatá divadelní žába pro hru reflektující genderovou problematiku v rámci Cen Alfréda Radoka (Rodinné blues Ivety Horváthové Škripkové)³⁶ a brněnské NESEHNUTÍ, nezávislé sociálně ekologické hnutí. V prosazování rovných příležitostí a boji proti diskriminaci cizinek a cizinců aktivně působí také nezisková organizace Evropská kontaktní skupina v České republice.

Spojenou nádobou se zabezpečováním rovnoprávnosti žen a mužů je sledování genderové lingvistiky. Tato jazykovědná subdisciplína zkoumá genderové aspekty vyjadřování a mluvního stylu.³⁷ V minulém roce byla Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydána metodická příručka Kultura genderově vyváženého vyjadřování. Současně ministerstvo vydalo pomůcku pro posuzování genderové korektnosti učebnic a zjišťování genderové zátěže. Mezi kritéria je zařazeno zobrazování žen a mužů spojené s tradiční dělbou práce, oslovování žáků a žákyní a vyvážený a neutrální jazykový popis.³⁸

V této první části bakalářské práce, nazvané Gender, jsem se zaměřila na základní pojmy a genderovou problematiku v obecném pojetí. Snažila jsem se shrnout především vývoj genderové identity, která úzce souvisí s utvářením postojů a názorů jedinců v rámci genderové problematiky. Dále jsem nastínila základní teorie vysvětlování rozdílů mezi ženami a muži, výskyt mužských a ženských rolí a příčiny jejich tradičního dělení. Závěr kapitoly patřil institucionálnímu a dalšímu organizačnímu zajištění genderové rovnosti v České republice i Evropské unii.

³⁶ <http://www.zabanaprameni.cz/aktuality/>

³⁷ Valdřová, J. „Mužské zaměření“ výchovy a výuky z pohledu lingvistiky. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 153.

³⁸ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/pomucka-pri-posuzovani-genderove-korektnosti-ucebnic>

2. PROMĚNY RODINY V NÁVAZNOSTI NA ROLE ŽEN A MUŽŮ

Jak bývá tradováno, rodina je stabilizujícím prvkem sociálního systému. Již Konfucius byl přesvědčen, že pokud by se každý choval řádně ve svém rodinném životě, přibyl by štěstí a prosperity.³⁹ Rodina je nepostradatelnou institucí, je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci a funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Má možnost ovlivňovat počátek rozvoje osobnosti.⁴⁰ Rodina se z páru lidí stává narozením dítěte; rodičovství bylo v tradiční společnosti tou nejpřirozenější věcí na světě – dnes se mateřství pro většinu žen změnilo z přirozeného údělu na akt vědomé volby.⁴¹

2.1 Rodina a její proměny

V 19. století se sociologové v rámci prozkoumávání sociologie rodiny zaměřovali nejen na fáze rodinného života, mechanismy vzájemného výběru partnerů, vnitřní ekonomiku rodiny, manželské konflikty, ale také na strukturu moci v rodině a její zakotvení v mužské a ženské roli. Diskuse o tom, zda ve společnosti vládli dříve muži nebo ženy, zajímavě obohatil E. Chalupný se dvojím rozlišením ženské moci – matriarchátu jako ústředním postavením ženy v příbuzenské soustavě a gynekokracie jako vlády žen.⁴²

Rodina jako taková naznačila v průběhu doby velkých změn, od tradiční přes moderní až k dnešní, postmoderní rodině. Zatímco tradiční rodina byla označována jako široká, vícegenerační, s ekonomickým vkladem, kde autoritou byl otec, moderní rodina již měla užší, manželskou strukturu, základním kapitálem mimo ekonomického byl ten sociální i kulturní a autoritou oba rodiče. Dnešní, postmoderní rodina je svou strukturou variabilní a především individualizovaná, plní zejména kulturní funkce a autority v rodině jsou

³⁹ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 15.

⁴⁰ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 79.

⁴¹ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 19.

⁴² Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 45.

individualizované.⁴³ O změnách v tradičních kritériích v rámci vymezení rodiny, hovoří i B. Kraus – institucionální spojení manželským svazkem není podmínkou rodinného života, děti se rodí mimo legitimní manželství.⁴⁴

Jak uvádí I. Možný, dochází také ke ztrátě tradičních funkcí rodiny. Tam, kde byla rodina nezastupitelná, převzaly role rodiny formální organizace – vzdělávání dětí převzala škola, péči o nemocné a staré osoby převzala zdravotnická zařízení a životní styl určují masmédiá.⁴⁵ Na druhé straně je posílen význam rodiny jako protiváhy veřejného světa, je útočištěm zejména v sociálně slabém prostředí.⁴⁶ Založení trvalého vztahu a touha po dětech zůstávají pro většinu lidí smyslem života, ovšem statistiky hovoří jinak. Domácnosti, tvořené manželským párem a dětmi, dnes v Evropě tvoří cca čtvrtinu ze všech domácností.⁴⁷

Rodinu zasáhly také proměny sociálních rolí rodičů. Demokratizace uvnitř rodiny způsobila ztrátu dřívějšího výsadního postavení muže v rodině, změnil se i vztah mezi rodiči a dětmi, který je založený více na bázi partnerství než autorit. Rodina je více izolovaná, zmenšuje se, je dezintegrovaná. Důsledkem emancipace je dvoukariérový model současné rodiny, jež vede k velkému časovému zaneprázdnění rodičů a může vést k rozpadu rodiny. S tím souvisí vysoká rozvodovost v ČR, kdy se rozpadá prakticky každé druhé uzavřené manželství.⁴⁸

2.2 Změny v rodině v návaznosti na problematiku emancipace a feminismu

Na počátku 19. století byly ženské a mužské prvky pevně ztotožňovány s pohlavími muže a ženy – např. uváděné tvrzení, že žena není schopna vědeckého poznání, aniž mohlo

⁴³ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 23.

⁴⁴ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 80.

⁴⁵ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 23.

⁴⁶ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 81.

⁴⁷ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 25.

⁴⁸ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 83 – 85.

být toto tvrzení ověřeno, vzhledem k faktu, že ženám v té době nebylo přístupné ani vzdělání.⁴⁹

Základ emancipačního úsilí žen je možné najít v ekonomické a právní závislosti na manželovi, a z toho pocházejícím uvězněním v rodině. Osvobozením bylo otevření světa ženám, tedy světa placené práce mimo domácnost. Současně byla upozaděována dominance muže v rodině.⁵⁰ Jak je uváděno, feminismus pracuje především s pojmy rovnoprávnosti a osvobození.⁵¹

Vznik feministického hnutí je spojován se zásadními mezníky ve světové historii – bojem amerických osad za nezávislost a francouzskou buržoazní revolucí. V rámci změny tradičních hodnot vzhledem k válečnému a revolučnímu stavu byly ženy nuceny přejímat mužské role a současně v sobě nacházet sílu a schopnosti k jejich převzetí. Původní feministická hnutí tak bojovala nejen za nezávislost a soběstačnost žen, ale také za to, aby se ženy se svou novou rolí identifikovaly; obecně se dá shrnout, že se usilovalo o posílení individuality žen.

V první vlně feminismu tak následovaly kroky žen ke změnám v oblasti politiky, volebního práva, vzdělávání atd. V období konce 19. století se staly průkopnickými zeměmi v této oblasti Finsko a Norsko – již v roce 1897 zde byla vysokoškolsky vzdělaná žena v lékařském oboru. V roce 1905 se ve Finsku a o dva roky později v Norsku, rozšířilo volební právo i na ženy. Anglie a Francie nezůstávaly pozadu. Britské sufražetky měly ztíženou pozici a i přes aktivní působení byly zrovnoprávněny až v roce 1928. Francouzky dosáhly plného volebního práva až po roce 1945.

Český feminismus se snažil o lepší postavení a uplatnění žen v občanském životě, což usnadnila i podpora T. G. Masaryka. Njen, že veřejně podporoval rovnoprávné postavení žen, jejich angažovanost v politice, ale současně se podílel na péči o děti, a dokonce přijal příjmení Garrigue po manželce. „Není ženské otázky, je jen otázka

⁴⁹ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 43.

⁵⁰ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 41.

⁵¹ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 41.

kulturní, lidská a je-li ženská otázka, pak je i mužská, dětská atd.“, to je výrok T. G. Masaryka, jenž ženskou otázku považoval za otázku sociální.⁵² Masaryk považoval za potřebné, aby žena nebyla manipulována do rolí, které jsou pro ni destruktivní. Za nemorální označil vstupování mužů do manželství pro peníze, kdy se z manželky stává kuchařka, služka, ošetřovatelka. Jak uvádí I. Možný, těžko se ovšem naplňoval humanistický nárok na svobodu osobnosti matky s průměrným počtem sedmi dětí.⁵³ T. G. M. také doporučoval, aby ženy zakládaly vlastní politické organizace. V roce 1903 tak byl založen Ženský klub český v Praze, ve kterém se angažovaly T. Nováková, F. Plamínková a další aktivní členky. Jeho cílem bylo získání větší rovnoprávnosti žen ve vzdělávacích, pracovních i politických oblastech. Volebního práva u nás ženy dosáhly v roce 1920, jako jedny z prvních v Evropě.

Druhá vlna feminismu, v období po II. světové válce, vrátila ženy z veřejného života do domácností. S tím je spojen pojem „problému beze jména“ (viz kap. 2.4, str. 23). Souvisela nejen s liberální atmosférou 60. a 70. let, ale také s protirasistickou vlnou, neomarxismem a ochranou menšin včetně vymezení homosexuálních komunit.

Třetí vlna, počínající v 70. letech 20. století, byla zaměřena především na spojení ženy a mateřství a odmítání zažitého modelu, kdy matka je primárně zodpovědná za péči o děti. Feminismus ztrácel jednotu, vyhraňoval se (liberální, marxistický, radikální, kulturní...) a novou snahou bylo vytváření center „gender studies“ při univerzitách.⁵⁴

V současnosti se, dle některých pramenů, nacházíme ve čtvrté vlně, tzv. postmoderního feminismu. Jak uvádí K. Zábrodská, na postmodernismus je ve spojení s feminismem nahlíženo jako na směr, který odebírá feminismu obecnou kategorii „žena“ a jiné univerzálně platné koncepty, které umožňují analýzu znevýhodnění a útlaku žen. Dnešní feminismus v jeho postkritice se tak snaží spíše o rozvolnění kategorií „žena“ a „muž“, a tím o destabilizaci jevů, na kterých jsou nerovnosti mezi pohlavími založeny.⁵⁵

⁵² Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 17 – 42.

⁵³ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 43.

⁵⁴ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 29 – 36.

⁵⁵ Zábrodská, K. Variace na gender. Praha: Academia, 2009, s. 11.

Se zrovnoprávněním žen a mužů a zplnomocněním žen v rámci rozhodování o jejich budoucnosti se objevují také hlasy o negativním dopadu emancipace. Především v oblasti řízené reprodukce, kdy ženy dávají přednost studiu, profesnímu životu a vzhledem k možnostem antikoncepce a legálnosti interrupcí ovlivňují budoucnost národů a reprodukční politiku, což bývá hodnoceno negativně.⁵⁶

2.3 Vývoj rolí žen a mužů v rodině

Pozice a role žen a mužů v rodině a jejich vztahy se mění pod vlivem socioekonomických i kulturních podmínek. Současně se dnes mění vnitřní uspořádání rodiny a s ním spjatá rovnoprávnost žen a mužů.⁵⁷ Role otce a matky jsou v naší kultuře většinou nastaveny jako role odlišných, ale vzájemně se doplňujících osob. Otec plní funkci živitele a ochránitele rodiny a současně autority, matka pak zastupuje emociální složku, roli naplňuje starostlivostí o citové potřeby členů rodiny a o domov. Takto nastavené tradiční role jsou brány jako přirozené, ženy a muži mohou pociťovat i nátlak v rámci daných norem a rodičovství se pak stává závaznou sociální normou.⁵⁸

Mateřství je odjakživa vnímáno jako možnost většiny žen přivést na svět dítě a zapojit se tak do reprodukčního cyklu života. Vždyť hned první paragraf platného zákona o rodině hlásá, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.⁵⁹ Pojem „birth cultures“, který se v rámci sociální antropologie objevuje od roku 1987, sdružuje sociálně děděné systémy kolem celé instituce mateřství a jejich vymezení v rámci společnosti.⁶⁰ Obraz rodiny i mateřství se v rámci historie měnil a mění, v dnešní době je ve vyspělých zemích řešen pokles porodnosti a s tím spojená krize důchodového systému.

⁵⁶ Janata, J. Dvojí svět. Praha: Maxdorf, 1997, s. 155.

⁵⁷ Národní zpráva o rodině. http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

⁵⁸ Maříková, H.: Proměny mateřství, otcovství a rodičovství. In ABC feminismu. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 45

⁵⁹ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., hlava I, §1

⁶⁰ Mareš, P. Mateřství a těhotenství z pohledu sociálních věd. In Sborník přednášek ze semináře Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002, s. 84.

Velmi důležitá otázka, která je s plodností žen spojená, zní: Musí mít žena dítě? Touha po mateřství je vykládána většinou jako biologická přirozenost, tikání biologických hodin a symbol naplnění vlastního života, podporovaná sociálním tlakem okolí. V rámci mateřství se ukazuje přijetí vzorů původní rodiny a s tím spojená tzv. spokojená rezignace.⁶¹

A následuje z genderově rovného pohledu další otázka: Kdo všechno bude o dítě pečovat? Vráťím se k zákonu o rodině, který v osmnáctém paragrafu říká: “Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.”⁶² V této návaznosti je nutné si uvědomit, že problém sladění práce a rodiny není jen problémem žen, ale obou partnerů. Vychovatelství bývá spojováno především s mateřstvím a ženami⁶³ – odpoutání od fixnosti kategorizace může umožnit konání, tj. bourání stereotypů a spojení s otcovstvím, případně rodičovstvím.

Změny ve společnosti evokují změny a vývoj v rodinách. Ženy se seberealizují i v jiných než privátních oblastech a muži se začínají více podílet na rodinném životě a participují na naplňování některých rolí, které byly dříve vyhrazovány převážně ženám. Role ženy a muže, dříve tradičně rozdělené, se tak stále více mění na zastupitelné a zaměnitelné, současně se ztrácí rozdíly mezi ženskou a mužskou prací v domácnosti.⁶⁴ Obecně se má za to, že české ženy jsou nakloněny k záměně rolí v rodině, muži bývají konzervativnější. Změna rolí a tradic je přijatelnější pro mladé a vzdělanější lidi; s generačním omlazením a vzestupem vzdělanosti se tak dá očekávat, že ke změnám chování v rodině bude docházet, a pro nastávající generace nebude neobvyklá záměna či

⁶¹ Mareš, P. Mateřství a těhotenství z pohledu sociálních věd. In Sborník přednášek ze semináře Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002, s. 91.

⁶² Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., hlava III, §18.

⁶³ Hanáková, P. Heczková, L. Věšínová – Kalivodová, E. V bludném kruhu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 7.

⁶⁴ Maříková, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 61.

střídání rolí především v oblasti péče o děti. S tím souvisí větší angažovanost mužů v zabezpečování chodu domácnosti a větší zájem o rodinu.⁶⁵

Rodinný život již není na prvním místě, o čemž svědčí nízká porodnost a vysoká rozvodovost. V dobách, kdy možnosti studovat, cestovat či profesně růst, nebyly téměř žádné, bylo pro ženy snazší zaměřit se na rodinný život.⁶⁶ Práce je nezastupitelnou součástí životní dráhy každé ženy a lze předpokládat, že dnešní ženy těžce vybudovanou pozici dobrovolně neztratí a nestanou se opětovně ženami v domácnosti.⁶⁷

Zásadní změny ve vztazích, kdy rovnoprávnost partnerů v manželství poskytuje oběma partnerům stejné šance pro realizaci, přináší i negativní dopady, a to náročnost komunikace a zároveň zranitelnost vztahu, která má za následek krizi.⁶⁸ Krizí rodiny, která je dnes spojena s vysokou rozvodovostí či nízkou porodností, se zabývají sociální vědy. A současně je v této záležitosti položeno mnoho (zatím) nezodpovězených otázek. Mezi ně patří otázka míry zavinění ženské emancipace na krizi současné rodiny, dále zda dnešní společnost potřebuje rodinu, jak se změny v genderové dělbě prací odráží na každodenním životě rodiny, jak ovlivňují vývoj rodiny dnešní alternativní rodiny (gay a lesbická rodičovství, střídavá péče...) atd.⁶⁹ Jak uvádí B. Osvaldová: „Strach z důsledného uplatnění svobodné volby žen je možné si vykládat jako sebezáchovnou obavu společnosti z toho, že se rozpadne i její základní jednotka, nukleární rodina.“⁷⁰

⁶⁵ Maříková, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 67.

⁶⁶ Čermáková, M. Gender a pracovní trh. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 55.

⁶⁷ Čermáková, M. Gender a pracovní trh. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 57.

⁶⁸ Národní zpráva o rodině. http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

⁶⁹ <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2229248>

⁷⁰ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 42.

2.4 Sladřování práce a rodiny v minulosti i dnes

V návaznosti na proměny rodiny, kdy se emancipovaná žena začleňuje plně do pracovního procesu, vzniká problém sladřování rodinného a pracovního života. V dnešní době je již reálně možný návrat do zaměstnání dříve než po třech, čtyřech letech rodičovské dovolené, je možná také výměna rodičů v rámci péče o dítě, tedy rodičovská dovolená realizovaná otcem. Každý rodič by měl mít možnost se svobodně rozhodnout, kolik času stráví s dítětem a kolik času věnuje svým pracovním aktivitám bez případných odsudků ze stran společnosti. I dnes jsou ale slyšet kritické hlasy, které až zatracují matky, které se nechopily společností jim určené role a nejen že nejsou vícenásobnými rodičkami, ale ani matkami a hospodyňkami na plný úvazek. Problematika sladřování práce a rodiny je jedním z prioritních témat dnešní doby, týkající se obou rodičů. Otcové jsou nejen aktivními rodiči, ale současně využívají své možnosti rodičovské dovolené; na druhou stranu se zdá, že dnes jsou ze strany společnosti v této pozici i více tolerováni, než tomu bylo např. v minulém století, kdy muž s kočárkem byl viděn výjimečně.

Zajímavé je i potírání nastavených stereotypů v rámci klíčové osoby v životě a socializaci dítěte, za kterou tradičně bývala pokládána matka. Myšlenky J. Bowlbyho (z roku 1951) zabývající se důležitostí matky nebo náhradní osoby, která o dítě mateřsky pečuje, pro malé dítě, byly leckdy prezentovány pouze zjednodušeně, ve smyslu, že matka je nenahraditelnou osobu v životě dítěte, bez které je zdravý vývoj a rozvoj jedince vyloučen. Bowlby ale otce nevyklučoval, spíše pro něj byl faktorem, který zajiřřuje ekonomickou stabilitu rodiny.⁷¹ Podobný názor zastává i J. Janata, jenž uvádí, že u dětí, které byly vychovány jinou osobou než matkou, když matka musela studovat nebo se věnovat povolání, se častěji dostaví povahové odchylky projevující se např. v dospělosti ztrátou chuti do založení rodiny.⁷²

Naopak fakt, že muži jsou k péči o děti a jejich výchově vybaveni stejně jako ženy, u nás deklaroval prof. Z. Matějček, uznávaný dětský psycholog, který na několika pokusech

⁷¹Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 182.

⁷²Janata, J. Dvojí svět. Praha: Maxdorf, 1997, s. 156.

zjistil, že muži reagují na dítě (novorozence) stejnými mechanismy jako ženy. Umění uspávání, přebalování, krmení, utěšování a další, se ukazuje jako univerzální chování, které si může osvojit jak muž, tak žena. Dětem nezáleží na to, zda je primárně pečující osobou matka nebo otec. Dítě nehodnotí pohlaví rodiče, ale kvalitu poskytované péče, přičemž vazba mezi dítětem a pečující osobou není dána biologii, ale péčí. Jak ve své knize cituje prof. Matějčka M. Marksová-Tominová: „Příroda si nemohla dovolit luxus pouhé mateřské lásky – ochranu lidskému potomstvu zajistila instinktivní výbavou obou pohlaví, žen i mužů.“⁷³

Bývá prezentován i názor spojitosti zaměstnaných rodičů a citově deprivovaného dítěte. Zvýšený zájem žen o zaměstnání, orientace rodičů na své zájmy, je determinantou pro patologické jevy v životě dospívajících – např. drogovou závislost, kriminalitu atd.⁷⁴

V 50. letech byla v USA nastolena jasná představa ideální manželky, matky a hospodyně, jejímž hlavním posláním byla právě péče o rodinu, nikoli její vzdělanostní či profesní rozvoj a růst. Frustrací, která z naplňování těchto ideálů vznikala, se zabývala B. Friedan, americká psychologka a spisovatelka. Psychické problémy Američanek, které rezignovaly na svůj osobní růst ve prospěch domácnosti a péče o děti a manžela, popisované jako velké neuspokojení, nazvala „problémy beze jména“. B. Friedan tyto problémy spojuje s krizí identity žen a krizí jejich rolí.⁷⁵ Profesní kariéra byla vnímána pejorativně, jako výsada neprovdaných, a tedy „nešťastných“ žen. Ženy sebe samy a svůj život hodnotily skrz spokojenost v manželství, současně pociťovaly ale úzkost a nedostatek vlastní identity, kdy jsou vnímány jen jako něčí manželky a matky.⁷⁶

V první polovině dvacátého století byly veřejně formulovány tři postoje k zaměstnanosti vdaných žen. První, konzervativní stanovisko, jasně sdělovalo, že vdaná žena nemá pracovat vyhraněně mimo svou domácnost, a matka pak zvláště ne. Druhé, nekonzervativní stanovisko, pak považovalo za samozřejmou jen práci bezdětných žen.

⁷³ Marksová-Tominová, M. Rodina a práce - jak je sladit a nezbláznit se. Praha: Portál, 2010, s. 67.

⁷⁴ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 183.

⁷⁵ Oates-Indruch, L. Dívčí válka s ideologií. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 65.

⁷⁶ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 35.

Předpokládalo, že žena opustí zaměstnání po příchodu dětí, a je k dispozici dokud je třeba – nejen pro děti, ale také v péči o rodiče své či manželovi. Třetí, tzv. egalitární, stanovisko deklarovalo, že žena v rámci výpadku profesní kariéry z důvodu péče o dítě či rodiče ztrácí nejen ve své kvalifikaci, ale i dynamice rozvoje oboru. Kariérní zpoždění, které péčí o rodinu získala, těžko dohání a v soutěži s muži o odpovědnou (dobře placenou) práci prohrává. Stává se tak osobou s handicapem, což je proti sociálnímu právu, rozvíjenému v rámci rovnosti životních příležitostí.⁷⁷

Je dokázáno, že pro ženy je důležitý motiv seberealizace, který přináší potřebu profesního naplnění (career).⁷⁸ Žena tak pracuje nejen kvůli udržení životní úrovně, ale i pro svůj pocit sebeuspokojení. Pokud má žena nedostatečné podmínky pro svůj profesní rozvoj, tento faktor se může podílet na sníženém zájmu o mateřství i snížením počtu narozených dětí.⁷⁹

V této souvislosti bývá prezentován problém tzv. dvoukariérového manželství a odhodlání rodičů k omezenému počtu vychovávaných dětí. Již jedno dítě bývá prezentováno jako velmi náročná záležitost; rozhodnutí pro druhé dítě většinou jasně znamená pro jednoho z rodičů vzdání se kariéry, nebo její dočasné odložení.⁸⁰ Zajímavým ukazatelem možnosti sladit práci i rodinu je i výsledek analýzy týkající se zamýšleného počtu narozených dětí a realizovaného počtu narozených dětí, v závislosti právě na potřebě profesního uplatňování a seberealizace. Největší rozdíl se ukazuje u vysokoškolsky vzdělaných žen, jež si nejčastěji myslí, že profesní kariéru nelze dost dobře skloubit s rodinným životem.⁸¹ Současně se objevuje rozhodnutí o celoživotní bezdětnosti žen, nejen vzhledem k postoji a realizaci kariérního růstu, ale také proto, že je obtížné najít partnera, který by byl otcem, jenž převezme také zodpovědnost za rodičovství a jenž by dal záruku jeho sdílení.⁸²

⁷⁷ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 178 – 179.

⁷⁸ Věšínová-Kalivodová, E. Gender životního stylu: srovnávací úvaha. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 25.

⁷⁹ Národní zpráva o rodině. http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

⁸⁰ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 187.

⁸¹ Hamplová, D. Rychtaříková, J. Pikálková, S. České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 103.

⁸² Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 185.

Sklobení pracovních a rodinných povinností bývá označováno většinou jako problém ženy; dle toho je také hodnocena jako schopná či nikoli.⁸³ S tím souvisí dilema investice do vlastní kariéry nebo investice do budoucnosti dětí, hovoří se o tzv. hodnotě ušlých příležitostí.⁸⁴ Zároveň se objevuje názor, že v dvoukariérovém manželství jsou ženy spokojené se svým partnerským vztahem, pokud jsou spokojené se svou prací. Naopak muži jsou v tomto vztahu spokojení tehdy, pokud se ženy podílí svým zájmem na jejich kariérních a pracovních úspěších.⁸⁵

Se sladěním rodinného a pracovního života se váže pojem diskriminace, a to nejen v oblasti finančního ohodnocení, nedostupnosti některých vyšších pozic, ale současně i při výběru zaměstnání. Nejen z hlediska zaměstnavatele, který se snaží přijmout pracovníka či pracovníci, kteří nebudou omezováni nemocností dětí, ale také z hlediska žen, jež přijmou práci blíže k domovu, i když nenaplnuje jejich představy o profesním zaměření jen proto, aby vše stihly. Diskriminace na základě rodiny není ale jen záležitost pohlaví; s touto problematikou se mohou setkávat i muži, kteří se rozhodli zůstat s dětmi na rodičovské dovolené, a je pro ně obtížný návrat do zaměstnání právě vzhledem k profesní pauze stejně jako pro ženy.⁸⁶

Dnes se již setkáváme s větší tolerancí výměny tradičních rodičovských rolí, kdy matka z jakýchkoli důvodů nečerpá rodičovskou dovolenou a věnuje se profesi, zatímco otec si užívá rodičovskou dovolenou. Dovolím si citovat ze sloupku M. Šálka: „...Neváhám prohlásit, že uplynulé dva roky (strávené na rodičovské dovolené, pozn. autorky) patřily k tomu nejzajímavějšímu, co jsem kdy prožil. A pokud by se na to, zda s malým dítětem zůstane máma nebo táta, i nadále pohlíželo jako na konflikt, ve kterém proti sobě stojí muž a žena, musím se alespoň sám za sebe důrazně ohradit. Myslím si totiž, že pokud by si to otcové a matky upřímně přiznali, došli bychom k jinému závěru. A totiž, že jsme se nechali převálcovat společenským mýtem, podle kterého nejenže vdaná žena

⁸³ Maříková, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 67.

⁸⁴ Národní koncepce podpory rodin s dětmi.
http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

⁸⁵ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 157.

⁸⁶ Marksová-Tominová, M. Rodina a práce - jak je sladit a nezbláznit se. Praha: Portál, 2010, s. 45.

patří hlavně za plotnu, ale podle kterého muž je v podstatě takový oslík na peníze. (...) Protože stejně jako se ženy bouří proti své degradaci do rolí pračky, myčky, vysavače a nákupního košíku v jednom, můžeme se my muži zeptat: kdopak nás to odsoudil k doživotnímu profesnímu sebeprosazování, které nám nedovoluje vychutnat si svůj život se vším, co k němu patří, tedy včetně svých dětí a svojí ženy?⁸⁷

Právě otázku možné individuální volby bez genderového zatížení řeší britská socioložka C. Hakim, kdy její tzv. preferenční teorie vychází z domněnky, že ženy a muži svobodně volí mezi péčí o rodinu a uplatněním na trhu práce. Tyto dvě oblasti jsou označovány jako konfliktní zdroje životního naplnění a vlastní identity. Podle C. Hakim se dají ženy i muži ve svém přístupu rozdělit na tři ideální typy. Osoby zaměřené na domov, pro které jsou prioritou děti a rodina, osoby zaměřené na práci, jež se zaměřují na své vzdělání a kvalifikaci, a osoby adaptabilní, u nichž se priority střídají dle situací. Autorka této teorie rozděluje poměr mezi ženami a muži následovně: osoby zaměřené na domov: ženy 20 %, muži 10 %, osoby zaměřené na práci: ženy 20 %, muži 60 % a osoby adaptabilní: ženy 60 %, muži 30 %. Z tohoto dělení lze usuzovat, že muži ve větší míře dokážou své zájmy a cíle formulovat (jsou více vyhranění), což je zvýhodňuje. Zároveň jsou, dle C. Hakim, muži společností omezováni ve svobodné volbě a realizaci svých životních priorit, vzhledem k nutnosti naplňování své pozice muže – živitele.⁸⁸

V této druhé části své bakalářské práce jsem se zaměřila především na rodinu a její proměny od tradiční k dnešní postmoderní podobě. Současně jsem se pokusila zachytit, jak ovlivnila tyto proměny feministická koncepce a emancipační hnutí a nakolik se měnily a mění pozice a role žen a mužů v rodině. Poslední kapitolu jsem věnovala aktuálnímu tématu, a to problému sladování práce a rodiny, kdy oba rodiče chtějí být aktivní nejen ve svém rodičovství, ale také ve svém kariéerním rozvoji.

⁸⁷ Šálek, M. Svobodu otcům! In Sborník přednášek ze semináře Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002, s. 93 – 94.

⁸⁸ Vohlídalová, M. Pozice na pracovním trhu jako odraz individuální svobodné volby. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2006, 2, online. <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2007010703>

3. DOMÁCÍ PRÁCE A GENDEROVÉ STEREOTYPY

Součástí feministických teorií je dělba rolí, tzn. soužití obou pohlaví jak v soukromé, tak ve veřejné sféře. V otázce rovnoprávnosti je žádáno nejen právo na svobodu projevu, sebeurčení, respekt, hospodářskou nezávislost, uznání společenské prestiže, ale také právo dělby povinností při výchově dětí mezi muže a ženy docenění ženské role ve společnosti, její ohodnocení a akceptace.⁸⁹ Zásadním mezníkem v rámci dělby práce mezi partnery je narození dětí, které dělbu většinou mění, a současně s ním přichází i redistribuce finančních příjmů domácnosti.

Dnešní zaměstnanost žen přímo souvisí s domácími pracemi – dělba práce mezi partnery patří mezi stěžejní témata rovných příležitostí žena a mužů. Zvýšení zaměstnanosti žen v dnešní době současně s nárůstem požadavků zaměstnavatelů na výkon všech pracovníků obecně ale jen málo ovlivnily vyřízení žen péčí o děti a domácnost.⁹⁰

3.1 Historie vývoje genderových stereotypů v rámci dělby práce

Již v Manuúvě zákoníku, hinduistickém textu, jehož vznik je datován na období mezi 2. stol. př.n.l. a 2. stol. n.l., je jasně daná hierarchická uspořádanost, kdy žena je podřízena muži a je primárně matkou a manželkou. Má být plně oddána muži, starat se o domácnost.⁹¹ Celou historií postavení žen se prolínají dva pohledy na ženu jako osobnost: žena milovaná a uctívaná (vnímání ženy-bohyně jako nositelky života) a žena podřízená, utlačovaná a využívána (žena skutečná).⁹²

Z historických studií evropských společností lze usuzovat, že např. v tradiční zemědělské usedlosti byly mužské a ženské práce rodově diferenciovány, nebyly však tímto

⁸⁹ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 41.

⁹⁰ Národní zpráva o rodině. http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

⁹¹ Hanáková, P. Heczková, L. Věšínová - Kalivodová, E. V bludném kruhu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 393.

⁹² Hanáková, P. Heczková, L. Věšínová - Kalivodová, E. V bludném kruhu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 406.

způsobem stratifikovány, a to především vzhledem k vzájemné provázanosti a nepostradatelnosti.⁹³ Žena byla až do 19. století vystavena srovnávání vývoje civilizace a vývoje jedince, kdy vědecké teorie v té době zdůrazňovaly, že žena představuje nižší vývojový stupeň člověka oproti muži (byla definována jako nevyvinutý muž). Tyto teorie utvrzovaly stereotypy v rámci daných úkolů žen, tj. reprodukce a mateřství.⁹⁴

Postavení žen bylo vždy předmětem diskusí. V roce 1767 například spisovatel E. Brandes tvrdil, že ženská krev má jiné chemické složení a ženy mají slabé mozkové nervy, což je předurčuje k jejich rodinnému životu, a že zájem žen o čtení je nebezpečný, protože vede k zanedbávání domácích povinností. J. Campe spatřoval v manželství, dětech a domově ten správný osud žen a tvrdil, že nepříznivé podmínky žen ve společnosti jsou božským záměrem. Naopak v roce 1792 T. Gottlieb von Hippel, přítel I. Kanta, vydal esej, ve které prezentoval rovnocennost žen a mužů, uváděnou na příkladech nižších vrstev, kde i ženy vykonávaly těžkou fyzickou práci, a zároveň prezentoval nutnost rovného vzdělání pro obě pohlaví (rovnost pohlaví neznamená jeho nerozlišitelnost). Zároveň však prohlásil, že manželství je způsobem společenské kontroly žen, a to vzhledem k jejich určenému místu doma a vnucené nevzdělanosti, která brání ženám konkurovat mužům.⁹⁵

Pracovní činnosti žen byly vesměs vykonávány v domácnosti, a to z důvodu vázanosti na dům vzhledem k plynulé reprodukci. Ženy ochraňovaly dům, staraly se o děti a staré osoby, a muži válčili, lovili, obstarávali obživu. Následně se ženy dostaly i k těžším zemědělským pracím, nebo pomocným pracím v rámci řemesla muže, ale nebyla to pracovní činnost zcela mimo domácí prostředí.⁹⁶ Ženy pracovaly jako nádenice, ale málokdy dostávaly vlastní mzdu – v 18. století se odměna za práci obvykle vyplácela rodině jako celku. V rámci rozšíření tovární výroby a manufaktur se ženy chopily málo kvalifikovaných a hůře placených prací, poptávka převyšovala nabídku, a tak nebylo neobvyklé, že pro mnoho nezaměstnaných dívek se stala zdrojem obživy prostituce.

⁹³ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 176.

⁹⁴ Hanáková, P. Heczková, L. Věšínová - Kalivodová, E. V bludném kruhu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 117.

⁹⁵ Black, J. Evropa osmnáctého století. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 125 – 126.

⁹⁶ Vodáková, A. Z historie „ženské práce“ a její transformace. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 160.

Mužská práce v této době nebyla tak výnosná; aby jediný příjem uživil rodinu, musela se zapojit i práce ženy a dětí. To vedlo i ke zvyšování porodnosti – více dětí znamenalo větší příjem.⁹⁷

V této souvislosti je B. Engelsem v rámci jeho studií anglické dělnické třídy v období let 1830–1840 zmiňován negativní vliv zaměstnanosti všech členů rodiny na pospolitost rodiny, její budování, dále vzrůst četnosti úmrtí kojenců, kdy žena pracuje tak jako muž mimo domov, a děti jsou zanedbávány. Engels současně kritizuje nástup žen do zaměstnání již třetí den po porodu nejen kvůli jejich zdraví, ale také kvůli řádné výchově dětí: „Práce ženy v továrně samozřejmě úplně rozvrátí rodinu a tento rozvrat má v dnešním společenském řádu, který spočívá v rodině, nejhorší demoralizující důsledky jak pro manžele, tak pro děti.“ V době, kterou Engels popisuje, se začaly vyskytovat případy, kdy právě ženy byly zaměstnanější než muži. Byly levnou pracovní silou a fyzické práce ubývalo vzhledem k technické revoluci. Množily se tak případy, kdy muž zastával domácí práce včetně péče o děti, a tuto situaci B. Engels nazývá „kastrací mužů“.⁹⁸

Na počátku 19. století se situace obrátila. Začalo se prosazovat pojetí otce jako jediného živitele rodiny, zvýšily se platy vyplácené v továrnách, tradiční ženské pracovní činnosti vymizely a ženám bylo umožněno (či byly donuceny) věnovat se pouze práci v domácnosti. Byl nastolen ideál „morálního mateřství“, kdy žena má větší závazek vůči dětem, domovu a manželovi.⁹⁹

Následně se zjevil kult ženy v domácnosti, kdy žena byla ustavena strážkyní krbu a oficiálně se hlásila ke společenskému postavení „žena v domácnosti“. V rámci domácích prací se zdůrazňovala nejen péče o děti, o jejich vzdělání, ale také udržování čistoty, efektivnost hospodaření a postupem doby se zaváděly v rámci školní výuky také kurzy vaření, šití, ručních prací a vedení rodinného rozpočtu.¹⁰⁰

⁹⁷ Goody, J. Proměny rodiny v evropské historii. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 144 – 146.

⁹⁸ Engels, B. Postavení dělnické třídy v Anglii. Praha: Svoboda, 1950, s. 112 – 143.

⁹⁹ Goody, J. Proměny rodiny v evropské historii. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 149.

¹⁰⁰ Vodáková, A. Z historie „ženské práce“ a její transformace. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 163.

V 70. letech 19. století začalo být v Evropě kvalitní vzdělání dostupné téměř všem, což ukončilo dětskou práci, a zároveň umožnilo vzdělání ženám. Ty poté obsazovaly úřednické pozice, případně místa ve školství či zdravotnictví. Na začátku 20. století bylo např. v Británii více zaměstnaných žen (včetně částečných úvazků) než mužů. Svou souvislost to má i s rovnoprávností žen, která se odrazila v britském zákoně o odstranění nerovnosti pohlaví z roku 1919.¹⁰¹ Změna nastala po válce; ženy, které byly součástí pracovních sil válečného hospodářství, se po ukončení války a návratu mužů ocitly opět v domácnostech.¹⁰² Ve 30. letech 20. století vznikl v rámci feministického hnutí ve Francii názor o práci v domácnosti jako o profesi, která je vykonávána na plný úvazek a měla by být řádně placena.¹⁰³

V průběhu období po Únoru 1948 ženy sice měly právo na práci (zaměstnanost mimo domácnost), angažovaly se ve veřejné sféře, ale dominovaly na domácí půdě, v rodině. Měly svá zaměstnání, ale rezignovaly na profesní kariéru.¹⁰⁴ V 50. letech 20. století byla ženám umožněna realizace v zaměstnání – vzhledem ke změně povahy práce, kdy ubylo těžké fyzické práce, se ženy vracely do zaměstnání.¹⁰⁵ Byly uskutečňovány programy na osvobození žen od omezení spojených s mateřstvím (jesle, školky, celotýdenní pobyty dětí, propagace průmyslového sušeného mléka oproti mateřskému atd.). Tento trend se ukázal jako ekonomicky nezvladatelný (dotace na místa v jeslích, častá nemocnost dětí, a s tím spojená absence matek v zaměstnání) a začala se prodlužovat doba mateřské dovolené. Právě v této době se u nás neúspěšný model začal prosazovat v západních zemích.¹⁰⁶

Zajímavý byl ale také náhled na domácí práce po zahájení průmyslové výroby v této oblasti a po příchodu různých přístrojů, usnadňujících výkon těchto prací. Společnost byla výrobci produktů utvrzována v názoru a iluzi, že se domácí práce s moderními spotřebiči

¹⁰¹ Goody, J. Proměny rodiny v evropské historii. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 156.

¹⁰² Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 176.

¹⁰³ Vodáková, A. Z historie „ženské práce“ a její transformace. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 163.

¹⁰⁴ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 40.

¹⁰⁵ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 23.

¹⁰⁶ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 180 – 181.

vykonává sama, a vlastně to již žádná práce ani není.¹⁰⁷ Fakt, že ženám nevádí fyzická práce jako taková, ale spíše její stereotypnost, monotónnost, zůstával opomíjen.

S vydáním knihy *Feminine Mystique* v roce 1963 autorkou B. Friedan se ženám otevřel názor, že je normální nepociťovat plné naplnění a uspokojení jen z prací v domácnosti a životě v manželství. „Jiné ženy jsou spokojené, říkála si. Co je to za ženu, když necítí to tajemné uspokojení při leštění podlahy v kuchyni? Tolik se styděla svou nespokojenost přiznat, že se nikdy nedozvěděla, kolik jiných žen ji sdílí.“¹⁰⁸

Zajímavý je také poznatek, kdy B. Friedan v rámci svých výzkumů porovnávala dvě domácnosti ve stejných domech s totožnou úpravou zahrádek. Žena z jednoho domu chodila do zaměstnání, žena z druhého domu byla v domácnosti. Výsledný efekt podoby zahrádek byl stejný, ačkoli každá z žen věnovala této práci jiný poměr času; zaměstnaná žena pracovala efektivněji, zatímco žena v domácnosti vykonávala různé práce zbytečně a zdlouhavě.¹⁰⁹

Postupem doby se měnilo i oceňování práce; za hodnotnou práci byla pokládána práce placená, tj. veřejná. Domácí práce i podíl rodinné výchovy na vzdělávání dětí byly devalvovány, s tím byla přímo úměrně podhodnocována pozice žen jako vykonavatelek neveřejných prací.¹¹⁰ Ženy pociťovaly svoji neužitečnost a izolovanost od veřejného dění, realizovaly se tedy hlavně prostřednictvím potomků. Jejich osamostatněním poté ale ztrácely smysl vlastního života.¹¹¹ Feministické hnutí v otázce rovnosti všech prací přineslo nejen prosazení práva žen na své vlastní bankovní konto bez závislosti na partnerovi,¹¹² ale

¹⁰⁷ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 177.

¹⁰⁸ Oates-Indruch, L. Dívčí válka s ideologií. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 63.

¹⁰⁹ Marksová-Tominová, M. Rodina a práce - jak je sladit a nezbláznit se. Praha: Portál, 2010, s. 13.

¹¹⁰ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 43.

¹¹¹ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 34.

¹¹² *Vlastnictví svého bankovního konta, na které je ženě poukazována její mzda, je i dle mého soudu velmi významným kritériem pro pocit rovnoprávnosti. Vybavuji si plamenné diskuze na toto téma v době, kdy jsem čerpala rodičovskou dovolenou. Pro některé z matek bylo vlastní konto pouze přítěží v rámci placení bankovních poplatků, a nevádílo jim o finance na chod rodiny žádat manžela; pro jiné se bankovní konto stalo symbolem svobody a pocitu, že nejsou v době, kdy nechodí do zaměstnání, na někom zcela závislé a také jsou za svoje drobná vydání zodpovědné jen samy sobě.*

současně zdůraznilo, že práce v domácnosti je sociálně velmi významná a je obdobně náročná jako kterákoliv jiná (mužská) práce v zaměstnání, i když není placená.¹¹³

V době socialismu se u nás ženy realizovaly právě v rodině. Tato oblast nebyla zasažena politickým děním a panovala zde tak svoboda.¹¹⁴ Ženy k práci přistupovaly jako k součásti nastaveného společenského systému, kdy zaměstnanost byla nutností. Jak nedávno připomněl pořad Retro České televize,¹¹⁵ komunistický režim u nás si zakládal na rovných příležitostech pro obě pohlaví a pro usnadnění tzv. dvou směn žen fungovala Osvobozená domácnost, která měla organizovat úklidové a jiné služby pro domácnosti zaměstnaných žen.

Genderové rozdělení rolí podporoval i školský systém. V období mé povinné školní docházky v 80. letech se na druhém stupni základní školy v rámci osnov uskutečňovala oddělená praktická výuka. Dívky absolvovaly rodinnou výchovu, která zahrnovala šití, vaření, péči o dítě; chlapci pak základní seznámení se s pracovními nástroji v rámci dílen.

3.2 Zmapování příčin genderových stereotypů v rámci domácích prací

Žena z historického pohledu vždy inklinovala spíše k domácí a neplacené práci, a s tím je spojena otázka, zda práce žen není spíše posláním, již vzhledem k argumentům, že uspokojení z práce u žen vyplývá z vnímání užitečnosti práce.¹¹⁶

Pojem domácí práce je spojen s domácností, odvozeninou od slova domov. Domov je místem, kde dochází k naplnění základních potřeb a tužeb člověka. Místo, které je spjato s teplem a ženou v roli strážkyně krbu, ale současně rovnoprávnou členkou domova.

¹¹³ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 175.

¹¹⁴ Věšínová-Kalivodová, E. Gender životního stylu: srovnávací úvaha. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 26.

¹¹⁵ Vysílání ČT 1 ze dne 27. 2. 2011, 16:05 hodin.

¹¹⁶ Vodáková, A. Z historie „ženské práce“ a její transformace. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 156.

Ovšem pojem domácnost může evokovat souhrn ženských povinností.¹¹⁷ Domácnost bývala místem, které patří ženám, což se dnes mění, a to především vzhledem k požadavkům na spoluúčast mužů na chodu domácnosti. Stále je zde rozdílné vnímání rozsahu povinností obou partnerů, ale i zde dochází ke změnám.¹¹⁸ Bylo prokázáno, že muži se vnímají jen jako pomocníci žen v domácnosti, tím pádem zodpovědnost za výkon základních prací a zajištění chodu domácnosti, potažmo rodiny, je na ženě.¹¹⁹

V současné době ženy vykonávají domácí práce dle svých dispozic, časových i osobních, některé domácí práce jim vyhovují a třeba je i těší, ale většinou nepocítují povinnost stále vařit, uklízet atd. Zaměřují se na svůj profesní růst, nejen vzhledem k seberealizaci, ale také v návaznosti na ekonomickou situaci rodiny, kdy dnes je téměř nemožné v rámci zachování životního standardu uživit rodinu z jednoho platu. Žena tak má možnost profesní realizace, ale současně vykonává práce v domácnosti. Zde se hovoří o schizofrenii ženských rolí, kdy domácí práce stále usměrňují život ženy.¹²⁰

H. Maříková vymezuje pojem domácí práce ze dvou pojetí – širokého a úzkého. Široké pojetí označuje tuto práci jako činnost vykonávanou v domácnosti, která slouží k zajištění provozu domácnosti. Zahrnuje tedy jak „ženské“, tak „mužské“ práce. Užší kategorizace zahrnuje pravidelné, rutinní, neodkladné, časově náročné činnosti vykonávané v domácnosti, tedy takové, které jsou klasifikované spíše jako „ženské“. Současně se obě kategorie spojují u činností jako je např. péče o děti, vedení domácnosti z organizačního hlediska atd.¹²¹ Jako typicky ženské jsou pak všeobecně známy práce jako vaření, mytí nádobí, žehlení, běžný i generální úklid; jako typicky mužské pak vynášení odpadků, vysávání, provádění drobných oprav, péče o auto a případně zahradu.

¹¹⁷ Vodáková, O. „Strážkyně krbu“ v naší kulturní tradici. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 84.

¹¹⁸ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 43 – 44.

¹¹⁹ Maříková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatext.cz

¹²⁰ Vodáková, A. Z historie „ženské práce“ a její transformace. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 164.

¹²¹ Maříková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatext.cz

Otázka, která se sama nabízí, zní: Proč se dodnes vyskytují zažitá stereotypy v rámci rozdělení domácích prací? Z mého pohledu v rámci studia literatury, vážící se k tématu dělby práce v rodině, vyplývají dva možné náhledy na tuto otázku. První se zabývá neochotou mužů více se podílet na domácích pracích a druhé pak neochotou žen jim podíl na domácích pracích umožnit.

Bývá uváděno několik hledisek, proč muži neparticipují na domácích pracích; od toho, že je pro ně obtížně vykonávat něco, co je v kultuře odjakživa definováno jako ženské, přes fakt, že tuto práci nezvládají (ať reálně či fingovaně), až k jejich neochotě vykonávat časově náročnější práce a tendenci vybírat si činnosti, které udělají. Někteří muži tuto práci považují za nudné, degradující, nebo i zbytečné činnosti.¹²² Jiné muže výkon typicky ženských domácích prací zesměšňuje, např. vaření, látání, jak sami uvádějí. U některých prací si ale vytvořili mužský mód – odlišný přístup, např. u vaření tzv. „chlapácké vaření“ bez receptu, případně bez odměřování a vážení.¹²³

Pokud muž tyto práce vykonává, může se dle názorů společnosti jevit tzv. „pod pantoflem“. Lidé, kteří tento názor zastávají, si nedovedou představit, že by muž domácí práce vykonával dobrovolně, z vlastního přesvědčení, a to buď proto, že jej to baví, nebo prostě z toho důvodu, že plně respektuje partnerství jako rovnoprávné a rád umožní trávit volný čas své ženě jinak. Muži tak mají tendenci raději ve svém okolí zamlčovat, že vykonávají domácí práce, protože by to mohlo snižovat jejich vnímané mužství.¹²⁴

M. Vágnerová hovoří o negativních zkušenostech mužů z jejich dětství, kdy se o domácnost staraly pouze ženy (matky), a to ještě spolu s nadstandardní péčí o blaho svých synů. Zažitá zkušenost může být natolik silná, že zásadně nezmění postoj mužů k dělení domácích prací ani v dospělosti.¹²⁵

¹²² Maříková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatekst.cz

¹²³ Šmídová, I. Muži v České republice (podle Jiných mužů). In Sborník přednášek ze semináře Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002, s. 120.

¹²⁴ Jarkovská, L. Prohlédněme genderové stereotypy. In ABC feminizmu. Brno: Nesehnutí, 2002, s. 21.

¹²⁵ Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007, s. 44.

V rámci otázky, zda ženy umožňují mužům vstup do sféry domácích prací, uvádějí A. a O. Vodákovy, že v zakořenění dělby práce v domácnosti je nutné zdůraznit historické postavení ženy, kdy možnost realizovat se měla pouze na domácím poli, zatímco muž participoval jak ve světě neveřejném, tak veřejném. Žena dnes proniká do veřejného světa, realizuje se v pracovním světě, ale je pro ni obtížné vyhnout se domácí roli, neumí žít ve dvou identitách, a tak jako muž po návratu z veřejného světa většinou odpočívá, ona těká mezi dvěma rolami.¹²⁶ Jen tím, že ženy mohou volně pracovat, se výrazně nezměnilo jejich vnímání samy sebe – některé ženy se stále tradičně považují za hospodyně.¹²⁷

V neposlední řadě je nutné upozornit na to, že samotný postoj žen určuje, zda muž bude participovat, či nikoli; některé ženy považují výkon domácích prací muži za zásah do výsostného území žen, zpochybnění jejich výkonu.¹²⁸ Osobně mne tato myšlenka velmi zaujala – bojujeme za zrovnoprávnění, otevření všech polí ženám i mužům, ale domácnost si chráníme? Je to snad pozůstatek toho, že daný prostor nám byl určen, vymezen k realizaci, a nyní máme pocit, že nám tento kousek naší „svobody“ někdo bere?

Důvodem, proč ženy nechtějí muže v oblasti domácích prací, může být ale např. jistá satisfakce,¹²⁹ naplnění, která činnost přináší nebo třeba zvykové zatížení, že jen žena dokáže vykonávat domácí práce tak dobře, jak se má. Ženy vyčítají mužům, že nezvládají domácí práce tak, jak by je zvládly ony, a je nutné je po nich tedy „opravovat“. Jak uvádí psychologka L. Čadová, muži mají tendenci nevnímat unikající detaily. Publicistka E. Labusová k tématu uvádí, že muži a ženy mají v životě specifické role, ve kterých se mohou střídat, avšak každý v základu tíhne ke své rodové přirozenosti. Naráží tak na případy, kdy výměna rolí v rodině může zapříčinit rozpad vztahu: „ženy mohou ke svému muži ztratit vztah, pokud, obrazně řečeno, ony ho živí a on jim pere spodní prádlo“.¹³⁰

¹²⁶ Vodáková, O. Vodáková, A. O prostoru veřejném. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 133.

¹²⁷ Maříková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatext.cz

¹²⁸ Brzáková, P. Muž vaří a pere, žena vydělává. MF DNES, příloha Víkend 14. 8. 2010, s. 40.

¹²⁹ Vodáková, A. Z historie „ženské práce“ a její transformace. In Rod ženský. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 163.

¹³⁰ Brzáková, P. Muž vaří a pere, žena vydělává. MF DNES, příloha Víkend 14. 8. 2010, s. 39 – 40.

Nedílnou součástí domácích prací je péče o děti. Sladřování zaměstnání a péče o děti byla věnována samostatná kapitola 2.4. Následující řádky se týkají péče o děti a jejich výchově z hlediska zařazení do kategorie prací souvisejících s domácností.

Péče o děti jako taková, mimo rodičovskou dovolenou, většinou stále spočívá v tradičním pojetí, které zůstává na matkách. Jak uvádí H. Mařiková, bývá nejobvyklejší, že matka se podílí na běžných aktivitách (čtení pohádek, učení, doprovod do zájmových kroužků, hry) a celkové základní péči včetně zodpovědnosti za výchovu. Otec se podílí většinou na volnočasových aktivitách, výletech, sportování. Nastihuje ale také smíšený model, kdy se otec snaží dětem věnovat co nejvíce a naplňuje jim volný čas. Dále H. Mařiková zmiňuje partnerský, vyrovnaný model péče, kdy podíl na výchově dítěte je u rodičů rovnocenný a každý z nich se dítěti věnuje dle svých možností a vzájemně se doplňují. Současně se české rodiny vyrovnávají se zažitým předsudkem, že muž není schopen se o dítě sám postarat.¹³¹ Je to stejné dilema jako u domácích prací – chtějí vlastně ženy pustit muže do svého hájemství?

Odlišná situace v dělbě práce nastává v případě, kdy je jeden z partnerů na rodičovské dovolené. Pokud je doma s dítětem žena, pečuje obvykle o dítě i domácnost, a tato situace je respektována většinou oběma partnery.¹³² Není to tak vždy. M. Marksová-Tominová uvádí, že mezi konfliktní situace patří očekávání žen na rodičovské dovolené, že muž po návratu z práce převezme část starostí o domácnost a děti.¹³³ Ovšem pokud je na rodičovské dovolené muž, bývá obvyklé, že se věnuje především dítěti, domácí práce vykonává jen ty, které zasahují do běžného rámce dne, např. vaření, mytí nádobí. Ostatní práce většinou zůstávají na ženě, která se jim věnuje po návratu ze zaměstnání.

V návaznosti na určení dělby práce v období, kdy je jeden z rodičů doma s dítětem, bylo učiněno zjištění, že pokud se v době rodičovské dovolené zavede asymetrický model

¹³¹ Mařiková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatext.cz

¹³² Mařiková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatext.cz

¹³³ Marksová-Tominová, M. Rodina a práce - jak je sladit a nezbláznit se. Praha: Portál, 2010, s. 69.

dělby práce, jen těžko se mění v následujícím období, kdy se pečující rodič vrací do zaměstnání.¹³⁴

Obraz muže jako otce se již v dnešní společnosti ujal, je plně respektován. Zapojením se do péče o dítě mohou muži získávat spoustu pozitiv, především vytvoření blízkého vztahu k dítěti a s ním spojené citové uspokojení¹³⁵, což otcům v minulosti unikalo. Jak nastiňuje I. Šmídová, pro plné otevření škály činností v rodině pro muže i ženy a jejich normalizaci je ovšem nutné obraz muže pečujícího o dítě doplnit o obraz muže – otce, který vykonává domácí práce.¹³⁶ Poté může dojít tam, kde je pro to vůle, k rovnoprávnosti rolí žen a mužů v rodině.

3.3 Možné způsoby realizace odstraňování genderových stereotypů

Jak vyplývá z předešlých textů týkajících se genderové tematiky, zažití stereotypy ovlivňují náš každodenní život. Je proto žádoucí je měnit a snažit se o jejich odbourávání.

Jako jedna z nejsilnějších možností odstraňování genderových stereotypů v rodině se mi jeví využití procesu socializace, který nejvýznamněji probíhá právě v rodinném prostředí. Obzvláště v dětství je průběh socializace významný proto, že se rozvíjejí základy osobnosti, postoje a vzorce chování, které následně jedinec používá po celý život. Socializace i individuace probíhá v interakci, dítě svůj rozvoj osobnosti rozvíjí v kontaktu s jinými lidmi. V rodině se dítě učí komunikovat, vnímat projevy lidí a chápat je atd.¹³⁷

Dle mého názoru je tedy pro odstraňování genderových stereotypů v rodině nutné zacílit na vzory učení, tj. rodiče. Pokud vzorem pro dítě bude, že se o domácnost stará především matka, bude tento fakt přijímat jako zcela standardní a je pravděpodobné, že si vzor přenesení do své dospělosti. Pokud ovšem dítě od raného věku bude mít vzor

¹³⁴ Maříková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatekst.cz

¹³⁵ Maříková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině. www.feminismus.cz/download/marikovatekst.cz

¹³⁶ Šmídová, I. Muži na rodičovské dovolené. In ABC feminizmu. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 62.

¹³⁷ Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 202.

genderově vyvážený, tedy, že domácí práce vykonává ten, kdo právě disponuje časem a není nenormální, že otec např. vysává, bude tento fakt přijímat také jako zcela normální, a může být předpokladem, že si vzor odnese do svého partnerského vztahu, tj. dojde k odbourání genderového stereotypu.

Podobná situace nastává u sociálního učení sociálním posilováním. Již v kapitole 1.3 jsem se zmínila o rozdílnosti přisuzování různého chování včetně výběru hraček, a možná nevědomé snaze rodičů vést děti k takovým hrám a hračkám, které jsou přisuzovány jejich pohlaví. Děti obvykle bývají odměňovány v rámci posilování za plnění jejich předurčené role; chlapci za aktivní, odvážné, nebojácné chování, dívky pak za chování citlivé a ochotné. Bývá časté, že se od počátku dává dívkám najevo, že jejich úlohou je se podřídít, chlapci jsou naopak utvrzováni ve své nadřazenosti.¹³⁸ Udává se, že odlišné výchovné cíle, které pro dívky a chlapce platí rozdílně, mohou souviset s faktem, že rodiče od vlastního dětství přejímají tradiční stereotypní genderové role. V rámci vyrovnání výchovných cílů by tak především rodiče měli dát stejnou šanci oběma pohlavím, aby se vyvíjela nezávisle, sebejistě¹³⁹ a dle svých povahových vlastností, nikoli předurčených pohlavních rolí. Týká se to také výběru hraček, barev, knih, her, a jiných. Je zde předpoklad, že v případě, že jsou dívky i chlapci podněcováni k domácím pracím, domesticita může být nastolena stejně u obou pohlaví. Je ovšem známo, že k těmto činnostem jsou podněcovány rodiči spíše dívky v rámci genderové identifikace.¹⁴⁰

Do ovlivňování genderového vnímání dětí a mládeže patří také působení prostřednictvím okolí, tj. kamarádů, spolužáků. I v této oblasti mohou rodiče zapracovat na různorodosti ve spektru okolních činitelů, se kterými se dítě setkává. S tím souvisí umožnění výběru koníčků, nasměrování do jiných než klasicky holčičích a klukovských oblastí. Dívka může být výbornou brankářkou a chlapec nadějným tanečníkem.

¹³⁸ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 77.

Vybavuji si přesně, že jako děvče jsem nesměla být drzá, projevit názor a přijít se špinavými koleny od trávy. Chlapcům se ustupovalo, protože kluci jsou prostě kluci a dívky jsou rozumnější, vyspělejší, tak přece ustoupí.

¹³⁹ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 69.

¹⁴⁰ Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, s. 133.

Na bourání genderových stereotypů se může podílet i školní a pracovní prostředí. Jak uvádí zpráva Evropské unie týkající se politiky mládeže, problematika omezování nerovnosti mezi ženami a muži se bude realizovat prostřednictvím programu školního vzdělávání, spoluprací mezi školami a následnými zaměstnavateli a současně zamezením stereotypního výběru oboru vzdělání u obou pohlaví a zvýšení počtu absolventek matematických, vědeckých a technologických oborů.¹⁴¹

V dnešním školství se vyskytuje další ukazatel genderové nevyváženosti, a to převaha žen. Chlapcům tak mohou chybět mužské vzory a v rámci ustavení své mužské identity se obracejí ke stereotypním obrazům „silných“ mužů.¹⁴² Jednou z možností, jak ve školním prostředí na odstraňování genderových stereotypů pracovat, je tak změna poměru žena mužů ve školství, což je i snaha současného ministra školství, J. Dobeše. Dále je to zcela určitě již zmíněná jazyková korekce jak ve výuce, tak v rámci učebnic a jiných školních pomůcek. Nedílnou součástí by mohlo být systematické odbourávání zažitých stereotypů např. v rámci výběru povolání a preventivních či osvětových aktivit, kde by samotnými aktéry byli mj. příslušníci jiného pohlaví, než jaké je tradičně prisuzováno k výkonu daného povolání (např. policistka, kuchař, kadeřník, vojačka atd.).

V této oblasti se aktivně angažuje např. zmiňovaná organizace Evropská kontaktní skupina v České republice, jež v roce 2009 vydala pracovní listy pro děti Adame, dneska už neva, že letadlo řídí Eva. Vystřihovánky, na kterých jsou ženy a muži zobrazení v méně tradičních profesích, mají dětem pomoci zamyslet se nad svým budoucím povoláním bez stereotypních předsudků a dělení profesí dle pohlaví.¹⁴³

Koncepčně se hovoří o tzv. emancipační pedagogice, která se zaměřuje na změnu tradičního rozdělení rolí prostřednictvím všech výchovných činitelů. Je nutné, aby ti, kdo se snaží o praktickou výchovu, sami reflektovali své chápání pohlavních rolí a nejprve

¹⁴¹ Průběžná zpráva o uskutečňování plánu pro dosažení rovnosti žen a mužů (2006–2010)
<http://eur-lex.europa.eu/>

¹⁴² Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 76.

¹⁴³ Adame, dneska neva, že letadlo řídí Eva. Praha: Evropská kontaktní skupina v České republice, 2009.

se osobně vypořádali se zkušenostmi, které v tomto ohledu získali; musí být ale také ochotni zpochybnit své vlastní chování, pokud se automaticky či ze zvyku projeví dle tradičních pohlavních rolí.¹⁴⁴

V této souvislosti si dovoluji citovat J. Valdřovou a její návrhy na řešení v rámci propojení disciplín pedagogiky, psychologie a genderové lingvistiky: „Vytvoření optimálního způsobu vedení výuky a výchovy tak, aby byla stejně a rovnocenně respektována, podporována a rozvíjena specifika dívčího i chlapeckého vzoru chování a vytvoření moderních učebních pomůcek, které budou ženu a muže pojímat jako rovnocenné bytosti tvořící vztahy, v nichž si jeden druhého váží pro jeho jedinečnost a nenahraditelnost.“¹⁴⁵

Genderová nevyváženost v pracovním prostředí je stále živým tématem, nejen co se týče přístupnosti určitých pozic oběma pohlavím, a částečné oboupohlavní diskriminace, ale také v rámci problematiky určení kvót pro zastoupení mužů a žen v různých pozicích, nežádoucího rozdílného odměňování dle pohlaví a vstřícného nastavení možností sladění rodinného a pracovního života. Tuto oblast ovlivňují především instituce zabývající se odstraňováním genderové nerovnosti, které jsou zmiňovány v kapitole 1. 4.

Prostředí masmédií je taktéž významným činitelem, který může v rámci nabourávání genderových stereotypů působit. Děti a mládež jsou částí populace, jež je nejen nejvíce ovlivnitelná, ale současně na ní mohou záporné vlivy médií zanechat (po psychické i fyzické stránce) výraznější negativní následky než u dospělých.¹⁴⁶ Bývá obvyklé, že masmédiá ukazují ženy a muže v jejich tradičních rolích. V hlavních rolích pořadů jsou více zastoupeni muži a současně zauímají nadřazené společenské a rodinné pozice, zatímco ženy jsou zobrazovány jako podřízené.¹⁴⁷ Zvláštní kapitolou jsou tištěná média, určená především pro ženy, které paradoxně spíše prohlubují genderové stereotypy.

¹⁴⁴ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 79.

¹⁴⁵ Valdřová, J. „Mužské zaměření“ výchovy a výuky z pohledu lingvistiky. In Sborník studií Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 155.

¹⁴⁶ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 125.

¹⁴⁷ Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, s. 74.

Redakce sice zařazují i např. feministická témata, ale současně se zaměřují na témata diet, módy, kosmetiky a zajištění prostřednictvím úspěšného partnera.¹⁴⁸

Zmíněné oblasti, do kterých může sociální pedagogika přímo či zprostředkovaně zasáhnout a ovlivnit tak genderové stereotypy, jsou pouze střípkem toho, co je možné pro rovnoprávné vnímání žen a mužů učinit. Tak jako je důležité institucionální a jiné zajištění, je zároveň významný individuální přístup každého z nás. V této souvislosti si dovoluji poznámku. Odstraňování genderových stereotypů není problémem jedné generace. Sama si uvědomuji, že i pro mne, zástupkyni relativně mladé generace, je obtížné oprostít se od některých „tradičních“ náhledů na role ženy a muže, které mi byly vštěpovány a nepředávat je, v některých situacích i neúmyslně, další generaci.

Ve třetí kapitole této práce jsem věnovala pozornost především dělbě práce, domácím pracím a genderovým stereotypům s nimi spojeným. Snažila jsem se podat ucelený přehled historie vývoje genderových stereotypů v návaznosti na dělbu práce a kulturně-politické vlivy. Zaměřila jsem se také na příčiny možných stereotypů v této oblasti, především v dělení prací na tzv. ženské a mužské. Závěrečná kapitola shrnuje možnosti nabourávání či odstraňování a případného předcházení vzniku genderových stereotypů působením v oblastech, do kterých může zasáhnout sociální pedagogika.

¹⁴⁸ Osvaldová, B. Česká média a feminismus. Praha: Libri, Slon, 2004, s. 76.

4. VÝSLEDKY PRŮZKUMU

4.1 Stanovení hypotéz, průzkum

Cílem mé bakalářské práce je zmapovat vývoj genderových stereotypů v rámci proměny rodiny a historie dělby práce. Současně zjistit názory na rozdělení domácích prací v současných manželstvích, a to napříč třemi generacemi, včetně srovnání postojů obou pohlaví z aspektu možných příčin vytváření a přetrvávání těchto stereotypů v manželství v závislosti na třech proměnných; manželství z hlediska jeho délky trvání, přejímání názorů partnerů na dělení mužských a ženských prací z pohledu jejich výchovy v primární rodině a postojích k domácím pracím.

V návaznosti na dané cíle jsem si stanovila 3 hlavní hypotézy:

1. hypotéza: Genderové stereotypy v manželství v oblasti domácích prací vznikají v největší míře přejímáním zavedených stereotypů z primární rodiny.

Předpokladem této hypotézy je domněnka o přejímání náhledu na tzv. mužské a ženské práce v rámci socializace, která v největší míře probíhá v rodině. Tak jako podvědomě přejímáme vzorce chování, dá se předpokládat také přejímání určitých zvyklostí týkající se dělby práce v domácnosti a jejich kopírování do vlastního manželství.

2. hypotéza: Genderové stereotypy se častěji vyskytují u manželství, která byla uzavřena před více než 10 lety, než v mladých manželstvích do 10 let trvání.

Předpokladem je nejen variabilita stereotypního chování v každém manželství vzhledem k délce jeho trvání, ale také domněnka, že mladší manželství nejsou natolik ovlivněna historicky nastolenými stereotypy, kdy se domácí práce rovná ženské práci.

3. hypotéza: Stereotypy se vyvíjejí a mění v závislosti na délce trvání manželství (v mladých manželstvích, trvajících do 10 let se role střídají v závislosti na konkrétní situaci, zatímco málo mění svou podobu v déle trvajících manželstvích).

Předpokladem této hypotézy je možná tendence mladších lidí se ve výkonu domácích prací flexibilně střídat a zapojovat se do těchto aktivit bez ohledu na tzv. tradiční dělení rolí.

Jako praktickou metodu ověření daných hypotéz jsem pro svou bakalářskou práci vybrala metodu průzkumu, který byl uskutečňován formou anonymního uzavřeného dotazníku (viz Příloha č. 1), s možností závěrečného otevřeného komentáře k tématu.

Obsahová náplň dotazníku byla vypracována na základě studia literatury týkající se rozdělení domácích prací a směřována k ověření daných hypotéz.¹⁴⁹ V této souvislosti bych ráda uvedla vysvětlení některých pojmů uváděných v dotazníku:

Výběr domácích prací v dotazníku byl učiněn s předpokladem zahrnutí nejčastěji vykonávaných domácích prací v současných domácnostech. Jako domácí práce byla zvolena pravidelně, rutinně vykonávaná činnost; dotazník tedy nezahrnuje jednorázové práce jako je generální úklid, výmalba, opravy spotřebičů apod. Současně vzhledem k zaměření a cílům průzkumu nebyly kladeny otázky na zjišťování dalších způsobů zajištění výkonu domácích prací, např. zprostředkovaně komerčními službami.

Pojmem primární rodina je v tomto průzkumu myšlena rodina orientační, tedy ta, ve které respondentky a respondenti vyrůstali jako děti.

Stereotypem v daném vyhodnocení je myšlena činnost, která je vykonávána více jedním pohlavím než druhým; práce se zaměřuje jak na stereotypy tzv. ženských prací, tak mužských. Hodnocení vychází z předpokladu, že nejnížší výskyt stereotypů se rovná rovnocenná dělba práce, tzn. 100% účast na všech činnostech oběma pohlavími. Respondentky a respondenti měli označit všechny osoby, které uvedené činnosti vykonávaly a vykonávají pravidelně.

K vyplnění dotazníku bylo náhodným stratifikačním výběrem osloveno celkem 60 manželských párů ze 3 kategorií doby trvání manželství. Z každé kategorie bylo plánováno 20 manželských párů: 1. kategorie 1–10 let, 2. kategorie 11–30 let, 3. kategorie 31 a více let. Každá manželská dvojice obdržela 2 dotazníky. Vzhledem k očekávanému

¹⁴⁹ Formální stránku jsem zpracovávala dle: Radvan, E. Vavřík, M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS, 2009.

mírnému propadu návratnosti proběhla distribuce celkem 130 dotazníků. Pro zachování určité objektivity výběru manželských párů jsem po souhlasu vedení zvolila oslovení pracovníků Veterinární a farmaceutické univerzity Brno napříč jejich pracovními pozicemi, tzn. respondentky a respondenti se rekrutovali z celého spektra od pracovníků zastávajících nižší technicko-hospodářské pozice až po akademické pracovníky a vedení univerzity. Tímto výběrem jsem chtěla alespoň částečně zachovat různorodost dosaženého vzdělání, které bývá pokládáno za jeden z ovlivňujících činitelů vnímání genderové problematiky obecně.

Návratnost dotazníků byla 102 ze 130, z čehož 8 bylo vyřazeno vzhledem k nevyplnění všech částí dotazníku. Kompletně vyplněný dotazník odevzdalo celkem 94 respondentů, po spárování 47 manželských párů z každé generace: 17 z kategorie a) doba trvání manželství 1-10 let, 15 z kategorie b) doba trvání manželství 11–30 let a 15 z kategorie c) doba trvání manželství 31 a více let. Součástí bylo srovnání a vyhodnocení názorů obou pohlaví na danou problematiku.

V rámci zachování validity poskytnutých informací a jejich možného statistického a procentuálního srovnávání byly v některých případech učiněny korekce počtu odpovědí, např. v případech, kdy dotazovaní neuvedli žádnou osobu v domácnosti jako vykonávající danou domácí práci. Situace nastala u několika případů, např. u otázky dělby práce v rámci činnosti spojených s údržbou zahrady, auta, nebo činností spojených s dětmi. Předpokladem tedy bylo, že daná rodina auto/zahradu/děti nemá, nebo jsou tyto činnosti vykonávány jinou osobou v domácnosti (např. prarodiče), či některé práce jsou uskutečňovány prostřednictvím využití komerčních služeb.

4. 2 Vyhodnocení a interpretace výsledků průzkumu

Hypotéza č. 1: Genderové stereotypy v manželství v oblasti domácích prací vznikají v největší míře přejímáním zavedených stereotypů z primární rodiny.

Tabulka č. 1

Vyhodnocení otázky z dotazníku - Domnívám se, že jsem si přenesl/a zvyky v rámci dělby práce mezi manželi z mé primární rodiny

	Celkem	%	Žena	% Žena	Muž	% Muž
Ano	47	50	26	55,32	21	44,68
Ne	32	34,1	13	27,66	19	40,43
Nevím	15	15,9	8	17,02	7	14,90

Z tabulky vyplývá, že 50 % respondentů a respondentek se domnívá, že si zvyky v rámci dělby práce v domácnosti přenesli z primární rodiny. 34,1 % pak uvádí, že si tyto zvyky nepřenesli a 15,9 % zvolilo odpověď nevím. Odpovědi žen a mužů ukazují, že 55,3 % žen a 46,8 % mužů se domnívá, že přejali své zvyky v rámci dělby práce, naopak 27,7 % žen a 38,3 % mužů se domnívá, že zvyky nepřejali. 17 % žen a 14,9 % mužů zvolilo odpověď nevím. **Dá se tedy říci, že v 50 % si dle svého přesvědčení zvyky v rozdělení domácích prací přinesli respondenti z primární rodiny. Porovnáním odpovědí dle pohlaví lze vyhodnotit, že ženy se o necelých 10 % více než muži domnívají, že si tyto zvyky přenesly z rodiny, ve které vyrůstaly.**

Tabulka č. 2

Porovnání výkonu domácích prací v primární rodině a současném manželství

	Výkon v primární rodině v %	Výkon v současném manželství v %	Rozdíl
Žena	81,76	82,13	0,37
Muž	31,28	52,75	21,46
Dcera	22,88	11,26	-11,63
Syn	12,30	7,92	-4,38

Z tabulky vyplývá, že zatímco u žen se výkon domácích prací téměř nemění (zůstává na vysoké výši kolem 82 %), u mužů dochází v současném manželství k vzestupu podílu na domácích pracích o 21,46 %. Zajímavá je situace u dětí – u dcery

i syna participace na výkonu domácích prací klesá, výrazně zejména u dcer o 11, 63 %. Porovnáním výkonu práce ženy a muže v primární rodině byl výkon těchto prací ženami o 50,48 % větší než u mužů, zatímco v současném manželství ženy vykonávají práce o 29, 38 % více než muži

Porovnáním výsledků z tabulek 1 a 2 lze zhodnotit, že ačkoli pouze 55,32 % žen se domnívá, že přejaly své zvyky z primární rodiny, **posouzením výkonu domácích prací vykonávaných ženou v primární rodině a ženou v současné rodině je výkon prací téměř shodný (rozdíl pouze 0,37 %)**. U mužů se 46,8 % z oslovených domnívá, že přejali zvyky z primární rodiny, **posouzením výkonu domácích prací vykonávaných mužem v primární rodině a mužem v současné rodině je výkon prací navýšen o 21,46 %**.

Tabulka č. 3

Porovnání výkonu jednotlivých činností domácích prací v primární rodině a současném manželství

a/ porovnání výkonu žena v primární rodině/žena v současném manželství, muž v primární rodině/ muž v současném manželství

	Žena prim	Žena souč	Rozdíl	Muž prim	Muž souč	Rozdíl
	%	%	%	%	%	%
Vysávání	74,44	72,34	-2,10	24,44	72,34	47,90
Utírání prachu	80,90	93,55	12,65	13,48	24,73	11,25
Mytí nádobí/ obsluha myčky	91,86	94,68	2,82	29,07	73,40	44,33
Stlání postelí	88,64	95,70	7,06	13,64	36,56	22,92
Vynášení odpadků	60,23	58,06	-2,16	39,77	76,34	36,57
Vaření	98,89	98,94	0,05	16,67	35,11	18,44
Údržba zahrady	32,50	27,63	-4,87	83,75	96,05	12,30
Údržba vozidla	7,79	13,19	5,39	93,51	97,80	4,30
Vedení rozpočtu	83,15	79,35	-3,80	42,70	57,61	14,91
Nákupy	98,86	100,00	1,14	21,59	54,26	32,66
Šití, zašívání	98,86	95,29	-3,57	2,27	10,59	8,32
Praní	97,80	97,87	0,07	3,30	14,89	11,60
Věšení a skládání prádla	96,70	94,68	-2,02	1,10	21,28	20,18
Žehlení	96,70	100,00	3,30	1,10	7,45	6,35
Hry s dětmi	91,25	86,90	-4,35	56,25	82,14	25,89
Učení se s dětmi	82,28	91,14	8,86	39,24	62,03	22,78
Procházky s dětmi, výlety	96,20	88,10	-8,11	73,42	88,10	14,68

Z tabulky jednotlivých činností vykonávaných venous v primární rodině a ženou v současném manželství v rámci domácích prací lze vyhodnotit, že **výkon činností u žen**

se **téměř neliší** (rozdíly od -8,11 % do 8,86 %) s **výjimkou utírání prachu**, kdy rozdíl v navýšení výkonu činnosti u žen přesáhl hranici 10 % (12,65 %). Posouzením dělby práce u jednotlivých činností vykonávaných muži v primární rodině a současném manželství je patrné **radikální navýšení práce mužů u vysávání** (o 47,9 %), **mytí nádobí/obsluha myčky** (o 44,3 %), **vynášení odpadků** (o 36,57 %) a **realizace nákupů** (o 32,66 %).

b/ porovnání výkonu žena v primární rodině/ muž v primární rodině a žena v současném manželství/ muž v současném manželství

	žena prim	muž prim	rozdíl	žena souč	muž souč	rozdíl
	%	%	%	%	%	%
Vysávání	74,44	24,44	50,00	72,34	72,34	0,00
Utírání prachu	80,90	13,48	67,42	93,55	24,73	68,82
Mytí nádobí/obsluha myčky	91,86	29,07	62,79	94,68	73,40	21,28
Stlání postelí	88,64	13,64	75,00	95,70	36,56	59,14
Vynášení odpadků	60,23	39,77	20,45	58,06	76,34	-18,28
Vaření	98,89	16,67	82,22	98,94	35,11	63,83
Údržba zahrady	32,50	83,75	-51,25	27,63	96,05	-68,42
Údržba vozidla	7,79	93,51	-85,71	13,19	97,80	-84,62
Vedení rozpočtu	83,15	42,70	40,45	79,35	57,61	21,74
Nákupy	98,86	21,59	77,27	100,00	54,26	45,74
Šití, zašívání	98,86	2,27	96,59	95,29	10,59	84,71
Praní	97,80	3,30	94,51	97,87	14,89	82,98
Věšení a skládání prádla	96,70	1,10	95,60	94,68	21,28	73,40
Žehlení	96,70	1,10	95,60	100,00	7,45	92,55
Hry s dětmi	91,25	56,25	35,00	86,90	82,14	4,76
Učení se s dětmi	82,28	39,24	43,04	91,14	62,03	29,11
Procházky s dětmi, výlety	96,20	73,42	22,78	88,10	88,10	0,00

Porovnáním rozdílů v rozdělení výkonu domácích prací ženami a muži v primárních rodinách a v současných manželstvích lze pozorovat zásadní výsledky v oblasti zrovnoprávnění výkonu činností. **Ve dvou činnostech u respondentek a respondentů, kteří se účastnili daného průzkumu, došlo v oblasti domácích prací k totálnímu zrovnoprávnění, tj. činnosti jsou oběma pohlavími vykonávány zcela stejně, a to vysávání a procházky a výlety s dětmi.** Porovnáním rozdílů z primárních rodin u vysávání muži překonali rozdíl 50 % a u procházek a výletů s dětmi rozdíl 22,78 %.

Dalším ukazatelem pro zrovnoprávnění je **navýšení výkonu činnosti mužů u tzv. typicky ženských prací, které v primární rodině muži vykonávali jen ve velmi**

nízkém měřítku. U šití a zašívání je to nárůst o více než 8 %, u praní o 11 %, u věšení a skládání prádla o 20 %. Naopak typicky ženskou prací, na které se ženy účastní stoprocentně a muži jen v 7,45 %, zůstává žehlení. Typicky mužské práce jako údržba zahrady a vozidla zůstávají také doménou mužů. Zcela opačná situace nastala u vynášení odpadků; tato činnost se z převážně vykonávané ženami stala více vykonávanou muži (z 39,77% změna na 76,34%).

Závěr: Hypotéza č. 1, Genderové stereotypy v manželství v oblasti domácích prací vznikají v největší míře přejímáním zavedených stereotypů z primární rodiny, byla vyvrácena. Ačkoli u žen ve výkonu domácích prací v primární rodině a současném manželství panuje téměř shoda (rozdíl pouze 0,37 %), u mužů je výkon domácích prací v současném manželství navýšen o 21,46 %. **Současně porovnáním rozdílů ve výkonu domácí práce ženami a muži bylo zjištěno, že v primární rodině byl výkon těchto prací ženami o 50,48 % větší než u mužů, zatímco v současném manželství ženy vykonávají práce o 29,38 % více než muži. Stereotypy dělby práce se tak setřely o 21 %.** U žen se téměř shodná dělba práce (+-10%) v primární rodině a současném manželství objevuje v 16 ze 17 činností, u mužů se však jejich podíl na výkonu domácích prací v současném manželství podstatně liší od vzorce uváděného v jejich primární rodině. Téměř shodná dělba práce se vyskytuje pouze u 3 činností ze 17, stereotypy z primární rodiny jsou kopírovány pouze u údržby vozidla, šití a zašívání a žehlení.

Hypotéza č. 2: Genderové stereotypy v oblasti dělby práce se častěji vyskytují u manželství, která byla uzavřena před více než 10 lety, než v mladých manželstvích do 10 let trvání.

Tabulka č. 4

Porovnání výkonu domácích prací napříč třemi kategoriemi manželství

	I. kategorie Manželství 1-10 let	II. kategorie Manželství 11-30 let	III. kategorie Manželství 31 a více
Žena	85,28	81,98	79,00
Muž	53,15	60,79	44,20
Rozdíl Ž-M	32,13	21,29	34,80

V I. sledované kategorii, tj. manželství v délce trvání od 1 do 10 let, se vyskytuje nejvyšší výkon domácích prací u žen (85,28 %) ze všech porovnávaných manželství.

Ve II. sledované kategorii, tj. manželství v délce trvání od 11 do 30 let se objevuje výrazné zapojení mužů do domácích prací (60,79 %), a tedy mužský nejvyšší výkon.

Ve III. sledované kategorii, tj. manželství v délce trvání 31 let a více se projevuje pokles zapojení mužů do výkonu domácích prací (o 16,59 %) oproti předchozí kategorii.

Z tabulky je tedy možné odvodit, že nejnižší výskyt stereotypů v dělbě práce v manželstvích je zaznamenán v kategorii délky trvání 11 - 30 let, vzhledem k rozdílu mezi výkonem domácích prací ženami a muži o 21,29 %. U kategorie 1-10 let je tento rozdíl vyšší o 10,84 % (32,13 %) a u kategorie 31 a více let o 13,51 % (34,80 %).

Tabulka č. 5

Porovnání výkonu jednotlivých domácích prací ženami a muži napříč třemi kategoriemi délky trvání manželství

a/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Vysávání	%	%	%
1-10 let	82,35	73,53	8,82
11- 30 let	60,00	86,67	-26,67
31 a více let	73,33	56,67	16,67

U činnosti vysávání lze konstatovat, že genderové stereotypy se častěji vyskytují v manželstvích nad 31 let trvání, naopak bourání genderového stereotypu se vyskytuje u manželství v délce trvání 11 - 30 let, kdy muž tyto činnosti vykonává ve větší míře než žena.

b/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Utírání prachu	%	%	%
1-10 let	100,00	20,59	79,41
11- 30 let	93,10	34,48	58,62
31 a více let	86,67	20,00	66,67

U činnosti utírání prachu lze konstatovat, že genderové stereotypy se častěji objevují v manželství do 10 let trvání.

c/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Mytí nádobí, obsluha myčky	%	%	%
1-10 let	94,12	70,59	23,53
11- 30 let	93,33	93,33	0,00
31 a více let	96,67	56,67	40,00

U činnosti mytí nádobí/ obsluha myčky lze konstatovat, že genderové stereotypy se častěji objevují v manželství nad 31 let trvání. **Naopak zcela se genderové stereotypy nevyskytují v manželstvích, která trvají 11 - 30 let, obě pohlaví se zde na činnosti rovnoměrně podílejí.**

d/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Stlaní postelí	%	%	%
1-10 let	97,06	29,41	67,65
11- 30 let	89,66	58,62	31,03
31 a více let	100,00	23,33	76,67

U činnosti stlaní postelí lze konstatovat, že genderové stereotypy se častěji objevují v manželství nad 31 let trvání, kdy žena se podílí na této činnosti stoprocentně, muž jen ve 23,33 %.

e/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Vynášení odpadků	%	%	%
1-10 let	64,71	82,35	-17,65
11- 30 let	48,28	68,97	-20,69
31 a více let	60,00	76,67	-16,67

Vynášení odpadků je specifickou činností, která je dnes převážně vykonávána muži. Genderové stereotypy se nejčastěji objevují u kategorie 11-30 let trvání manželství, naopak nejméně často v manželstvích nad 31 let.

f/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Vaření	%	%	%
1-10 let	100,00	29,41	70,59
11- 30 let	96,67	53,33	43,33
31 a více let	100,00	23,33	76,67

Vaření zůstává doménou žen v manželstvích nad 31 let trvání a dále do 10 let trvání, v obou kategoriích se ženy na vaření podílejí ve 100 %. **Naopak v manželstvích s délkou trvání od 11 – 30 let se muži podílejí na vaření v 53,33 % a ženy nemají 100% podíl.** Genderové stereotypy se nejčastěji vyskytují v manželství nad 31 let trvání.

g/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Údržba zahrady (sekání trávy atd.)	%	%	%
1-10 let	35,00	95,00	-60,00
11- 30 let	35,71	100,00	-64,29
31 a více let	14,29	92,86	-78,57

Údržba zahrady je stereotypně řazena mezi mužské práce; nejčastěji se stereotypy v této oblasti vyskytují v manželstvích nad 31 let trvání. V kategorii manželství 11 - 30 let trvání se muž na této práci podílí stoprocentně.

h/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Údržba vozidla (myčka, vysávání atd.)	%	%	%
1-10 let	17,65	100,00	-82,35
11- 30 let	6,67	100,00	-93,33
31 a více let	14,81	92,59	-77,78

Údržba vozidla je opět řazena mezi tzv. mužské práce – nejčastěji se stereotypy vyskytují v manželstvích od 11 do 30 let trvání.

i/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Vedení rozpočtu	%	%	%
1-10 let	61,76	88,24	-26,47
11- 30 let	83,33	60,00	23,33
31 a více let	96,43	17,86	78,57

Vedení rozpočtu je nejvíce vyrovnané v manželstvích v délce trvání 11 - 30 let. **Nejčastěji se stereotypy vyskytují u kategorie nad 31 let trvání manželství, kdy se v 96,43 % na vedení rozpočtu podílí žena a muž jen v 17,86 %.** Naopak zajímavý ukazatelem je převaha vedení rozpočtu mužem v manželstvích do 10 let trvání,

což dle mého názoru může být mimo jiné spojeno s životní situací – rodičovskou dovolenou ženy, jež tím pádem nemá vlastní příjem.

j/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Nakupování (běžné, např. potraviny)	%	%	%
1-10 let	100,00	61,76	38,24
11- 30 let	100,00	60,00	40,00
31 a více let	100,00	40,00	60,00

Na pravidelných nákupech se ve všech kategoriích stoprocentně podílejí ženy; **nejčastěji se stereotyp vyskytuje v manželstvích nad 31 let trvání.**

k/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Šití, zašívání	%	%	%
1-10 let	100,00	0,00	100,00
11- 30 let	93,33	23,33	70,00
31 a více let	92,59	7,41	85,19

Šití a zašívání je jednou z činností, které zůstávají stereotypně vnímány jako ženské činnosti. **Nejčastější stereotyp se vyskytuje v manželstvích do 10 let trvání, kdy se stoprocentně a jedině podílí na této činnosti žena.**

l/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Praní (obsluha pračky)	%	%	%
1-10 let	100,00	11,76	88,24
11- 30 let	100,00	26,67	73,33
31 a více let	93,33	6,67	86,67

U praní se nejčastěji stereotyp vyskytuje v manželství nad 31 let trvání; v ostatních dvou kategoriích se žena podílí na praní stoprocentně.

m/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Věšení a skládání prádla	%	%	%
1-10 let	100,00	20,59	79,41
11- 30 let	100,00	26,67	73,33
31 a více let	83,33	16,67	66,67

V činnosti věšení a skládání prádla se stereotypy nejčastěji vyskytují v manželství do 10 let trvání, a v této kategorii i v kategorii 11 - 30 let trvání manželství se stoprocentně na této činnosti podílejí ženy.

n/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Žehlení	%	%	%
1-10 let	100,00	5,88	94,12
11- 30 let	100,00	13,33	86,67
31 a více let	100,00	3,33	96,67

Žehlení je činností, která je řazena mezi tzv. ženské práce. Ženy tuto činnosti vykonávají ve všech kategoriích stoprocentně. **Nejčastěji se stereotypy vyskytují v manželstvích nad 31 let trvání, kde žehlí pouhých 3,33 % mužů.**

o/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Hry s dětmi	%	%	%
1-10 let	95,83	87,50	8,33
11- 30 let	90,00	83,33	6,67
31 a více let	76,67	76,67	0,00

U her s dětmi se stereotypy stírají; ženy i muži si s dětmi hrají téměř stejně. Nejčastěji se stereotyp vyskytuje v manželstvích do 10 let trvání, což může být způsobeno životní situací, kdy žena je na rodičovské dovolené a dítěti se tak věnuje více, než zaměstnaný muž. Velmi zajímavý je ukazatel shody v manželstvích nad 31 let trvání, kdy s dětmi si hráli oba rodiče stejně.

p/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Učení se s dětmi	%	%	%
1-10 let	94,74	73,68	21,05
11- 30 let	100,00	60,00	40,00
31 a více let	80,00	56,67	23,33

V učení s dětmi se nejčastější stereotyp objevuje u kategorie manželství 11 - 30 let, kdy se ženy podílejí stoprocentně a rozdíl mezi participací žen a mužů na této činnosti je 40 %.

q/	Žena souč	Muž souč	Rozdíl
Procházky s dětmi, výlety	%	%	%
1-10 let	100,00	91,67	8,33
11- 30 let	100,00	86,67	13,33
31 a více let	66,67	86,67	-20,00

U procházek s dětmi a participací na výletech se stereotypy téměř stírají; nejčastěji se vyskytují v manželstvích v délce trvání 11 - 30 let. Současně v této kategorii

i kategorii manželství do 10 let trvání se ženy podílejí na této činnosti ve 100 %. **Velmi zajímavý je obrat rolí v manželstvích nad 31 let trvání – procházky a výlety s dětmi uskutečňovali především muži, a to s rozdílem o 20 % oproti ženám.**

Souhrnně lze konstatovat, že ze 17 činností se nejčastěji genderové stereotypy vyskytují v manželstvích od 31 let trvání, a to v 10 činnostech (vysávání, mytí nádobí, stlaní postelí, vaření, údržba zahrady, údržba vozidla, vedení rozpočtu, nákupy, praní, žehlení). V manželstvích do 10 let trvání se vyskytují nejčastěji ve 4 činnostech (utírání prachu, šití a zašívání, věšení a skládání prádla, hry s dětmi), a u manželství od 11 do 30 let trvání ve 3 činnostech (vynášení odpadků, učení se s dětmi, procházky s dětmi a výlety).

Závěr: Hypotéza č. 2, Genderové stereotypy v oblasti dělby práce se častěji vyskytují u manželství, která byla uzavřena před více než 10 lety, než v mladých manželstvích do 10 let trvání, byla potvrzena. Nejčastěji se genderové stereotypy v oblasti dělby práce vyskytují v manželstvích nad 31 let trvání, zajímavým ukazatelem ovšem je, že nejméně často se stereotypy nevyskytují v manželstvích do 10 let trvání, jak by se dalo usuzovat, ale v manželstvích v délce trvání 11-31 let. Předpokládám, že jedním z důvodem může být fakt, že v manželstvích do 10 let trvání je převážně jeden z rodičů na rodičovské dovolené a přebírá tak výkon většiny domácích prací na sebe.

Hypotéza č. 3: Genderové stereotypy v oblasti dělby práce se vyvíjejí a mění v závislosti na délce trvání manželství (v mladých manželstvích trvajících do 10 let se výkon prací střídá v závislosti na konkrétní situaci, zatímco málo svou podobu mění v déle trvajících manželstvích).

Tabulka č. 6

Proměnlivost ve výkonu domácích prací osobami v rodině

Souhrnně	Počet odpovědí	Počet respondentů	%	Pořadí
při větší časové dispozici jednoho z partnerů	49	73	67,12	1.
při nemoci	43	73	58,90	2.
při narození dítěte	34	73	46,58	3.
při rodičovské dovolené	19	73	26,03	4.
při studiu	13	73	17,81	5.
při nezaměstnanosti	4	73	5,48	6.-7.
jiné (dle zručnosti)	4	73	5,48	6.-7.

Z celkem 94 dotazovaných 73 uvedlo, že se u nich výkon domácích prací mění v závislosti na určité situaci, tj. 77,7 %. Ze souhrnné tabulky vyplývá, že nejčastějším důvodem pro změnu v osobě vykonávající jinak pravidelně domácí práce, je větší časová dispozice jednoho z partnerů, dále nemoc a narození dítěte, potažmo rodičovská dovolená. Následuje studium a marginálně nezaměstnanost a ostatní důvody, uváděny shodně jako větší zručnost partnera.

Tabulka č. 7

Proměnlivost dělby domácích prací napříč třemi kategoriemi délky trvání manželství

7a/

Manželství 1-10 let	Počet odpovědí	Počet respondentů	%	Pořadí
při nemoci	18	26	69,23	1.
při větší časové dispozici jednoho z partnerů	17	26	65,38	2.
při narození dítěte	16	26	61,54	3.
při rodičovské dovolené	11	26	42,31	4.
při studiu	5	26	19,23	5.
při nezaměstnanosti	3	26	11,54	6.
jiné (dle zručnosti)	2	26	7,69	7.

Z uvedené tabulky vyplývá, že v manželství s délkou trvání od 1 do 10 let se proměnlivost ve výkonu domácích prací objevuje u 26 ze 34 respondentů, tedy

u 76,5 %. Nejčastějším důvodem pro proměnlivost osob vykonávajících domácí práce se stává nemoc a větší časová dispozice jednoho z partnerů, poté narození dítěte a rodičovská dovolená. Na nejnižších příčkách je studium, nezaměstnanost a jiné důvody, zde uváděná větší zručnost jednoho z partnerů.

7b/

Manželství 11 – 30 let	Počet odpovědí	Počet respondentů	%	Pořadí
při větší časové dispozici jednoho z partnerů	21	25	84,00	1.
při nemoci	14	25	56,00	2.
při narození dítěte	12	25	48,00	3.
při rodičovské dovolené	8	25	32,00	4. – 5.
při studiu	8	25	32,00	4. – 5.
při nezaměstnanosti	1	25	4,00	6.
jiné (dle zručnosti)	0	25	0,00	7.

Z uvedené tabulky vyplývá, že v manželstvích v délce trvání od 11 do 30 let se proměnlivost ve výkonu domácích prací objevuje u 25 ze 30 respondentů, tedy v 83,3 %. Nejčastějším důvodem pro variabilitu osob se stává větší časová dispozice jednoho z partnerů, poté nemoc, narození dítěte, rodičovská dovolená a studium. Minoritně pak nezaměstnanost.

7c/

Manželství 31 a více let	Počet odpovědí	Počet respondentů	%	Pořadí
při nemoci	11	22	50,00	1. – 2.
při větší časové dispozici jednoho z partnerů	11	22	50,00	1. – 2.
při narození dítěte	6	22	27,27	3.
jiné (dle zručnosti)	2	22	9,09	4.
při rodičovské dovolené	0	22	0,00	5.–7.
při nezaměstnanosti	0	22	0,00	5. -7.
při studiu	0	22	0,00	5. -7.

Z uvedené tabulky vyplývá, že v manželstvích v délce trvání 31 let a více se mění variabilita osob ve výkonu domácích prací u 22 osob ze 30, tj. v 73,3 %. Nejvíce se mění při nemoci a větší časové dispozici partnerů, méně při narození dítěte a minoritně z jiných důvodů, zde uváděné větší zručnosti jednoho z partnerů. Vůbec se nemění při rodičovské dovolené, nezaměstnanosti či studiu, což je vzhledem k dané kategorii a věkovému průměru dotazovaných logické.

Tabulka č. 8

Porovnání situací, ve kterých se mění dělba práce napříč třemi kategoriemi délky trvání manželství

		Počet odpovědí	Počet respondentů	%
1-10 let	domácí práce rozděleny proměnlivě	26	34	76,47
11-30 let	domácí práce rozděleny proměnlivě	25	30	83,33
31 a více let	domácí práce rozděleny proměnlivě	22	30	73,33
1-10 let	při narození dítěte	16	26	61,54
11-30 let	při narození dítěte	12	25	48,00
31 a více let	při narození dítěte	6	22	27,27
1-10 let	při rodičovské dovolené	11	26	42,31
11-30 let	při rodičovské dovolené	8	25	32,00
31 a více let	při rodičovské dovolené	0	22	0,00
1-10 let	při nemoci	18	26	69,23
11-30 let	při nemoci	14	25	56,00
31 a více let	při nemoci	11	22	50,00
1-10 let	při nezaměstnanosti	3	26	11,54
11-30 let	při nezaměstnanosti	1	25	4,00
31 a více let	při nezaměstnanosti	0	22	0,00
1-10 let	při větší časové dispozici jednoho z partnerů	17	26	65,38
11-30 let	při větší časové dispozici jednoho z partnerů	21	25	84,00
31 a více let	při větší časové dispozici jednoho z partnerů	11	22	50,00
1-10 let	při studiu	5	26	19,23
11-30 let	při studiu	8	25	32,00
31 a více let	při studiu	0	22	0,00
1-10 let	jiné (dle zručnosti)	2	26	7,69
11-30 let	jiné (dle zručnosti)	0	25	0,00
31 a více let	jiné (dle zručnosti)	2	22	9,09

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že nejčastěji se dělba práce mění u manželství v délce trvání 11 – 30 let (v 83,3 %), a současně v této kategorii i nejvíce, v 84 %, a to z důvodu větší časové dispozice jednoho z partnerů.

Závěr: Hypotéza č. 3, Genderové stereotypy v oblasti dělby práce se vyvíjejí a mění v závislosti na délce trvání manželství (v mladých manželstvích trvajících do 10 let se výkon prací střídá v závislosti na konkrétní situaci, zatímco málo se mění v déle trvajících manželstvích), byla vyvrácena. Oproti předpokladu se výkon prací

střídá ve všech kategoriích, nejvíce pak v kategorii 11 – 30 let trvání manželství (83,3 %), poté v manželství do 10 let trvání (76,5 %) a v manželstvích nad 31 let trvání v 73,3 %.

Nejčastějšími důvody pro změnu v osobě vykonávající pravidelně domácí práce je souhrnně větší časová dispozice jednoho z partnerů (67,12 %), v rámci kategorií pak v I. kategorii (1-10 let) při nemoci (69,23 %), v II. kategorii (11-30 let) při větší časové dispozici jednoho z partnerů (84,0 %), ve III. kategorii (31 a více let) pak při nemoci a větší časové dispozici jednoho z partnerů (shodně 50 %). Naopak nejméně častými důvody pro změnu jsou souhrnně nezaměstnanost a větší zručnost partnera (5,48 %), v I. kategorii pak větší zručnost partnera (7,69 %), v II. kategorii nezaměstnanost (4,0 %) a ve III. kategorii zručnost partnera (9,09 %).

4.3 Vyhodnocení a interpretace dalších výsledků průzkumu

Součástí cílů mé bakalářské práce bylo nejen ověření daných hypotéz v rámci dělby práce v jednotlivých manželstvích, ale také zjištění postojů dotazovaných k domácím pracím a jejich rozdělení dle pohlaví.

Postoje k dělbě práce na tzv. mužské a ženské práce byly vyhodnocovány na základě několika otázek uvedených v dotazníku.

Tabulka č. 9

Jsem zastánce/zastánkyně rozdělení domácích prací dle pohlaví na tzv. mužské a ženské (např. mužská práce – oprava auta, ženská práce – péče o děti)

	Celkem	%	Žena	% Žena	Muž	% Muž
Ano	29	30,85	11	23,40	18	38,30
Ne	65	69,15	36	46,60	29	61,70

Z celkem 94 respondentů a respondentek jich 30,85 % uvádí, že zastávají dělbu práce dle pohlaví, 69,15 % z nich se s tímto názorem neztotožňuje. Ženy zastávají dělbu práce dle pohlaví ve 23,40 %, muži v 38,30 %. **Z tabulky tedy vyplývá, že muži inklinují k dělbě práce na tzv. ženské a mužské činnosti více o necelých 15 %.**

Tabulka č. 10

V případě, že v otázce č. 1 je zvolena odpověď ano, důvodem je:

	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
Jedná se o zvyklostní úzus, daný historickým vývojem	3	10,34	0	0	3	16,67
Ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem	19	65,52	8	72,73	11	61,11
Dělení jsem převzal/a z mé primární rodiny	10	34,48	6	54,55	5	27,78

Z 29 osob, které uvedly, že zastávají názor na dělbu práce dle pohlaví, vysvětlují svůj postoj v největší míře (65,52 %) tím, že ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem. V 34,48 % dotazovaní sdělují, že dělení převzali z primární rodiny a pouze v 10,34 % se přiklonili k důvodu zvyklostního úzu daného historickým vývojem.

Z 11 žen, které zastávají dělbu práce na mužské a ženské činnosti se v nejvyšší míře (v 72,73 %) rozhodly pro důvod daných vloh k jiným činnostem u muže a ženy a dále v 54,55 % uvedly, že převzaly dělení z primární rodiny. Z 18 mužů 61,11 % uvedlo, že ženy a muži mají dány vlohy k jiným činnostem a v 27,78 %, že převzali dělení z primární rodiny. **Shodně tedy obě pohlaví nejčastěji uvádějí, že ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem.**

Tabulka č. 11

Mám negativní postoj k tomu, když partner/ka vykonává práce, které jsou označovány jako tzv. práce druhého pohlaví (např. muž žehlí, žena opravuje pračku)

	Celkem	%	Žena	% Žena	Muž	% Muž
Ano	15	15,96	4	8,51	11	23,40
Ne	69	73,40	37	78,72	32	68,09
Nevím	10	10,64	6	12,77	4	8,51

Z 94 respondentů a respondentek 15, 96 % uvedlo, že mají negativní postoj k výkonu práce tzv. druhého pohlaví partnerem či partnerkou. Naproti tomu 73,40 % negativní postoj nemá. Ženy nemají negativní postoj k výkonu prací tzv. druhého pohlaví partnerem v 78,72 %, muži v 68,09 %. Negativní postoj k této problematice vykazuje 8,51 % žen a 23,40 % mužů. **Z výše uvedené tabulky tak vyplývá, že rozdíl mezi uváděným negativním postojem ženami a muži je v případě mužů navýšen o 15 %.**

Tabulka č. 12

V případě, že v otázce č. 3 je zvolena odpověď ano, důvodem je:

	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
Je to proti daným zvyklostem a tradicím	2	13,33	0	0	1	6,67
Jedná se degradaci ženství a mužství	3	20,00	0	0	3	20
Partner opačného pohlaví nemá k výkonu tak dobré předpoklady a vlohy	10	66,67	4	26,66	6	40
Jiný důvod - jsem gentleman a nenechám ženu dělat těžké práce	0		0	0	1	6,67

Z 15 respondentek a respondentů, kteří uvedli, že mají negativní postoj k výkonu prací tzv. druhého pohlaví partnerem či partnerkou, 66,67 % uvedlo jako důvod, že partner/ka opačného pohlaví nemá k výkonu práce druhého pohlaví tak dobré předpoklady a vlohy, 20 % uvádí, že se jedná o degradaci ženství a mužství a 13,33 % uvádí, že výkon prací opačného pohlaví je proti daným zvyklostem a tradicím. **Ženy deklarují pouze jeden důvod – partner nemá k výkonu tak dobré předpoklady a vlohy, což je i nejčastěji uváděný důvod u mužů.** Jeden z mužů navíc uvedl i jiný důvod: „Jsem gentleman a nenechám manželku dělat těžší práce, které patří mužům“.

Tabulka č. 13

Domnívám se, že mne rodič/e vedl/i k domácím pracím bez ohledu na mé pohlaví (např. jsem žena a pomáhala jsem otci v dílně, jsem muž a pomáhal jsem v kuchyni)

	Celkem	%	Žena	% Žena	Muž	% Muž
Ano	54	57,45	32	68,09	22	46,80
Ne	29	30,85	10	21,28	19	40,43
Nevím	8	8,51	3	6,37	5	10,64
Jiná odpověď	3	3,19	2	4,26	1	2,13

Další otázka zjišťovala, zda se respondentky a respondenti domnívají, že byli rodiči vedeni k domácím pracím bez ohledu na jejich pohlaví. Že byli vedeni se domnívá 57,45 % z nich, 30,85 % uvádí opak. 8,51 % procent respondentů zvolilo odpověď neví. Formu jiné odpovědi zvolilo 3,19 % respondentů – shodně uvedli, že vyrůstali v ústavním zařízení. Ženy uvádějí, že je rodiče vedli k domácím pracím bez ohledu na pohlaví v 68,09 %, muži v 46,80 %. Opak uvádí 21,28 % žen a 40,43 % mužů. **Z výše uvedené tabulky vyplývá, že o téměř 20% byli muži k domácím pracím vedeni bez ohledu na pohlaví méně než ženy.**

Tabulka č. 14

Své děti vedu (vedl/a jsem, vedl/a bych) k domácím pracím rovnocenně, bez ohledu na jejich pohlaví

	Celkem	%	Žena	% Žena	Muž	% Muž
Ano	70	74,47	39	83,01	31	65,96
Ne	6	6,38	2	4,25	4	8,51
Nevím	18	19,15	6	12,74	12	25,53

Z 94 respondentek a respondentů jich 74,47 % uvedlo, že vede, vedlo nebo vedlo by děti k domácím pracím bez ohledu na jejich pohlaví. Opak uvádí 6,38 % a 19,15 % volí odpověď nevíím.

Ženy deklarují svou tendenci vést děti k domácím pracím bez ohledu na pohlaví v 83,01 %, muži v 65,96 %. Opačnou polohu vykazují 4,25 % žen a 8,51 % mužů; odpověď nevíím pak volí 12,74 % žen a 25,53 % mužů. **Z tabulky vyplývá, že 100% nárůst zaznamenává u mužů odpověď nevíím,** což může být způsobeno faktem, že v tomto bodě výchovu dětí přebírají z větší části ženy.

Tabulka č. 15

Porovnání otázky č. 5 a č. 6

Rodiče mě vedli k DP bez ohledu na pohlaví	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
Ano	54	57,45	32	68,09	22	46,80
Ne	29	30,85	10	21,28	19	40,43
Své děti vedu k DP stejně bez ohledu na pohlaví						
Ano	70	74,47	39	83,01	31	65,96
Ne	6	6,38	2	4,25	4	8,51

Z porovnání možného vývoje v přenášení genderových stereotypů z primární rodiny je viditelné, že genderové stereotypy ustupují - **v současnosti rodiče deklarují vedení dětí k domácím pracím bez ohledu na jejich pohlaví více o 17 % než jejich rodiče. Ženy pak uvádějí vedení dětí k těmto pracím rovnocenně o 17% více, než muži. Opak, tedy že nevedou děti k domácím pracím bez ohledu na jejich pohlaví, uvádějí ženy ale jen o 4,26 % méně než muži. Tento rozdíl způsobuje zvolení odpovědi nevíím, kterou volí 12, 74 % žen a 25, 53 % mužů.**

Tabulka č. 16

Způsob dělby domácích prací v našem manželství mi vyhovuje

	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
Ano	49	52,13	20	42,55	29	61,70
Spíše ano	35	37,23	20	42,55	15	31,91
Spíše ne	4	4,26	4	8,51	0	0
Ne	3	3,19	1	2,13	2	4,26
Nevím	3	3,19	2	4,26	1	2,13

Ze všech dotazovaných 52,13 % odpovědělo, že jim dělba prací vyhovuje, 37,23 % pak, že jim spíše vyhovuje, což je celkem 89,36 %. V porovnání žen a mužů volily ženy variantu ano a spíše ano ve stejném poměru 42,55 %, zatímco muži volili ano v 61,70 % a spíše ano v 31,91 %. **Z tabulky je tak patrné, že mužům dělba práce vyhovuje bez výhrad více než ženám, současně ale oběma pohlavím vyhovuje nebo spíše vyhovuje celkem v 89,36 %.**

Tabulka č. 17

V případech, že v otázce č. 7 je uvedena záporná odpověď, důvodem je:

	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
domácí práce vykonávám především já	5	71,43	4	57,14	1	14,29
nevyhovuje mi pevné neměnné rozdělení prací	2	28,57	2	28,57	0	0
chtěl/a bych změnu, ale partner/ka k ní není přístupný/á	5	71,43	3	42,86	2	28,57

Z pouhých 7 odpovědí, kdy dělba práce v manželství nevyhovuje nebo spíše nevyhovuje, je zastoupení žen a mužů 5:2. **Z porovnání volby odpovědí žen a mužů vyplývá, že ženy častěji uvádějí jako důvod nevyhovující dělby práce, že vykonávají práce především samy, zatímco muži volí odpověď touhy po změně, které partnerka není svolná.**

Tabulka č. 18

Výkon a dělba domácích prací je v našem manželství jednou z příčin neshod

	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
Ano	19	20,21	9	19,15	10	21,28
Ne	75	79,79	38	80,85	37	78,72

Z 94 odpovědí 20,21 % hovoří o neshodách, které dělba práce v manželství vyvolává. **Ženy a muži se téměř shodují – neshody uvádí 19,15 % žen a 21,28 % mužů.**

Vzhledem k tomuto výsledku jsem se rozhodla učinit porovnání s odpověďmi na otázku, zda je dělba prací v našem manželství jednou z příčin neshod.

Dělba domácích prací mi vyhovuje	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
ano, spíše ano	84	89,36	40	85,11	44	93,61
ne, spíše ne	7	7,44	5	10,64	2	4,25
Dělba prací je v manželství je jednou z příčin neshod	Celkem	%	Žena	%Ž	Muž	%M
ano	19	20,21	9	19,15	10	21,28
ne	75	79,79	38	80,85	37	78,72

Porovnáním vyhodnocení dvou otázek týkajících se podobného tématu, tj. spokojenosti s dělbou práce v manželství a neshodami, které dělba práce do manželství přináší, je možné vyzorovat, že zatímco dělba práce nevyhovuje 7,44 % respondentů, u 20,21 % z nich je jednou z příčin neshod. Největší rozdíl je viditelný u mužů. Zatímco 21,28 % uvádí, že dělba práce je jednou z příčin neshod v jejich manželství, jen 4,25 % uvádí, že jim dělba práce nevyhovuje (rozdíl 17,03 %). Ženy uvádějí neshody v 19,15 % a nevyhovující dělbu práce v 10,64 % (rozdíl 8,51 %). **Porovnáním lze dedukovat, že neshody, které dělba práce do manželství přináší, nemusejí vycházet z uváděné nespokojenosti s dělbou práce daného pohlaví a mohou odrážet nespokojenost druhého partnera.**

4.4 Závěrečné shrnutí průzkumu

Cílem průzkumu bylo zjištění reálné dělby práce v návaznosti na proměny rodiny a dále zjištění názorů a postojů na rozdělení domácích prací v manželství, a to v závislosti na třech proměnných; manželství z hlediska jeho délky trvání, přejímání názorů partnerů na dělení mužských a ženských prací z pohledu jejich výchovy v primární rodině a postojích k domácím pracím.

Ze tří stanovených hypotéz se potvrdila pouze jedna. První hypotéza, že genderové stereotypy v manželství v oblasti domácích prací vznikají v největší míře přejímáním zavedených stereotypů z primární rodiny, byla vyvrácena. **Ačkoli u žen ve výkonu domácích prací v primární rodině a současném manželství panuje téměř shoda (rozdíl pouze 0,37 %), u mužů je výkon domácích prací v současném manželství navýšen o 21,46 %.** Téměř shodná dělba práce u obou pohlaví se vyskytuje pouze u 3 činností ze 17 daných; stereotypy z primární rodiny jsou kopírovány u údržby vozidla, šití a zašívání a žehlení. **Současně porovnáním rozdílů ve výkonu domácí práce ženami a muži bylo zjištěno, že se rozdíl ve výkonu práce žen a mužů v současném manželství oproti primární rodině snížil o 21 %.**

Druhá hypotéza, že genderové stereotypy se častěji vyskytují u manželství, která byla uzavřena před více než 10 lety, než v mladých manželstvích do 10 let, byla potvrzena. **Nejčastěji se genderové stereotypy v oblasti dělby práce vyskytují v manželstvích nad 31 let trvání,** zajímavým ukazatelem ovšem je, že **nejméně často** se stereotypy nevyskytují v manželstvích do 10 let trvání, jak by se dalo usuzovat, ale **v manželstvích v délce trvání 11 – 31 let.**

Třetí hypotéza, že genderové stereotypy v oblasti dělby práce se vyvíjejí a mění v závislosti na délce trvání manželství (v mladých manželstvích trvajících do 10 let se výkon prací střídá v závislosti na konkrétní situaci, zatímco méně se mění v délce trvajících manželstvích), byla vyvrácena. **Oproti předpokladu se výkon prací střídá ve všech kategoriích,** nejvíce pak v kategorii 11 – 30 let trvání manželství (83,3 %), poté v manželstvích do 10 let trvání (76,5 %) a v manželstvích nad 31 let trvání v 73,3 %. Nejčastějšími důvody pro změnu v osobě vykonávající pravidelně domácí práce je souhrnně větší časová dispozice jednoho z partnerů (67,1 %).

Zajímavým výsledkem tohoto průzkumu je porovnání reálné dělby práce v současném manželství ve srovnání s názorem na převzetí dělby práce z primární rodiny.

Ačkoli se pouze 55,32 % žen domnívá, že přejaly své zvyky z primární rodiny, posouzením výkonu domácích prací vykonávaných ženou v primární rodině a ženou v současné rodině je výkon prací téměř shodný (rozdíl pouze 0,37 %).

Významný je posun výkonu domácích prací u mužů. Zatímco u žen se výkon domácích prací téměř nemění (zůstává na vysoké výši kolem 82 %), u mužů dochází v současném manželství oproti výkonu práce muže v primární rodině k vzestupu podílu na domácích pracích o 21,46 %. **Radikální navýšení práce mužů je patrné u vysávání (o 47,9 %), mytí nádobí/obsluhy myčky (o 44,3 %), vynášení odpadků (o 36,57 %) a realizace nákupů (o 32,66 %).**

Porovnáním rozdílů v rozdělení výkonu domácích prací ženami a muži v primárních rodinách a v současných manželstvích lze pozorovat zásadní výsledky v oblasti zrovnoprávnění výkonu činností. **Ve dvou činnostech u dotazovaných, kteří se účastnili daného průzkumu, došlo v oblasti domácích prací k totálnímu zrovnoprávnění, tj. činnosti jsou oběma pohlavími vykonávány zcela stejně, a to vysávání a procházky a výlety s dětmi.** Porovnáním rozdílů z primárních rodin u vysávání muži překonali rozdíl 50 % a u procházek a výletů s dětmi rozdíl 22,78 %. Dalším ukazatelem pro zrovnoprávnění je **navýšení výkonu činnosti mužů u tzv. typicky ženských prací, které v primární rodině muži vykonávali jen ve velmi nízkém měřítku.** U šití a zašívání je to nárůst z 2,27 % na 10,59 %, u praní ze 3,30 % na 14,89 %, u věšení a skládání prádla z 1,10 % na 21,28 %.

Naopak typicky ženskou prací, na které se ženy účastní stoprocentně a muži jen v 7,45 %, zůstává žehlení. Typicky mužské práce jako údržba zahrady a vozidla zůstávají také doménou mužů. **Zcela opačná situace nastala u vynášení odpadků; tato činnost se z převážně vykonávané ženami stala více vykonávanou muži (z 39,77 % změna na 76,34 %).**

Cílem průzkumu bylo nejen zjištění reálné dělby práce, ale také porovnání postojů a názorů na dělbu práce včetně genderové zátíženosti, tj. přístupu k tzv. ženským

a mužským pracím. Z celkem 94 respondentek a respondentů jich 30,85 % uvedlo, že zastávají dělbu práce dle pohlaví, 69,15 % z nich se s tímto názorem neztotožnilo. Z toho ženy zastávají dělbu práce dle pohlaví ve 23,40 %, muži v 38,30 %. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že **muži inklinují k dělbě práce na tzv. ženské a mužské činnosti více o necelých 15 %**. Z 29 osob, které uvedly, že zastávají názor na dělbu práce dle pohlaví, vysvětlují svůj postoj v největší míře (65,52 %) tím, že ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem. V 34,48 % dotazovaní sdělují, že dělení převzali z primární rodiny a pouze v 10,34 % se přiklonili k důvodu zvyklostního úzu daného historickým vývojem. **Obě pohlaví shodně jako hlavní důvod uvádějí, že ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem.**

Negativní postoj k výkonu tzv. práce druhého pohlaví partnerem uvedlo 15,96 % z oslovených, 73,40 % postoj neguje. Negativní postoj k této problematice má 8,51 % žen a 23,40 % mužů. Rozdíl mezi uváděným negativním postojem ženami a muži je v případě mužů navýšen o 15 %. Jako důvod ženy uvádějí, že partner/ partnerka nemá k výkonu tak dobré předpoklady a vlohy, což je i nejčastěji uváděný důvod u mužů.

Další otázka zjišťovala, zda se oslovení domnívají, že byli rodiči vedeni k domácím pracím bez ohledu na jejich pohlaví. 57,45 % z nich domněnku potvrzuje. Ženy uvádějí, že je rodiče vedli k domácím pracím bez ohledu na pohlaví v 68,09 %, muži pak v 46,80 %. Z výše uvedeného vyplývá, že **muži byli v primárních rodinách vedeni k domácím pracím bez ohledu na pohlaví o téměř 20% méně než ženy, což potvrzuje silný vliv rodiny na utváření genderových stereotypů.**

V současném manželství ženy deklarují svou tendenci vést děti k domácím pracím bez ohledu na pohlaví v 83,01 %, muži v 65,96 %. **Z porovnání možného vývoje v přenášení genderových stereotypů z primární rodiny je viditelné, že stereotypy mohou ustupovat – v současnosti rodiče vedou děti k domácím pracím bez ohledu na jejich pohlaví více o 17 % než jejich rodiče.** Jak ale vyplývá z předchozích závěrů, **současně téměř 31% rodičů zastává dělbu práce dle pohlaví, kdy shodně ženy i muži uvádějí, že každé pohlaví má dány vlohy k jiným činnostem, což může signalizovat přetrvávající genderové stereotypy v současném manželství.**

Poslední spektrum otázek se týkalo spokojenosti s dělbou prací v manželství a rozdělení domácích prací jako jedné z možností vzniku neshod v manželství. **Z vyhodnocení je patrné, že mužům dělba práce vyhovuje bez výhrad více než ženám, současně ale oběma pohlavím vyhovuje nebo spíše vyhovuje celkem v 89,36 %. Pouze 7 z oslovených, tj. 7,2 %, není spokojeno s dělbou domácích prací.** Z porovnání volby odpovědí žen a mužů vyplývá, že ženy častěji uvádějí jako důvod, že vykonávají práce především samy, zatímco muži volí odpověď touhy po změně, ke které partnerka není přístupná.

Porovnáním vyhodnocení dvou otázek týkajících se podobného tématu, tj. spokojenosti s dělbou práce v manželství a neshodami, které dělba práce do manželství přináší, je možné vyzorovat, že zatímco dělba práce nevyhovuje 7,44 % respondentů, u 20,21 % z nich je jednou z příčin neshod. Největší rozdíl je viditelný u mužů. Zatímco 21,28 % uvádí, že dělba práce je jednou z příčin neshod v jejich manželství, jen 4,25 % uvádí, že jim dělba práce nevyhovuje (rozdíl 17,03 %). Ženy uvádějí neshody v 19,15 % a nevyhovující dělbu práce v 10,64 % (rozdíl 8,51 %). Porovnáním lze dedukovat, že **neshody, které dělba práce do manželství přináší, nemusejí vycházet z uváděné nespokojenosti s dělbou práce daného pohlaví a mohou odrážet nespokojenost druhého partnera.**

Otázkou tak zůstává, zda se ženy dnes, v době nastolování genderové rovnosti, samy oprošťují od tradiční role hospodyně a aktivně ve svém manželství prosazují rovnost v dělbě práce a dále zda se k rovnému přístupu k dělbě domácích prací aktivně přiklánějí také muži. Jak ukazují výsledky průzkumu, ačkoli ženy vykonávají všechny domácí práce v 82 %, nespokojenost s dělbou práce uvádí pouze 10,6 % z nich. Muži se podílejí na výkonu domácích prací v 53 %, nespokojenost s dělbou práce pak pouze 4,25 % z nich. **Tato čísla mohou vypovídat o tom, že ženy, které se průzkumu účastnily, jsou v drtivé většině se svou úlohou primárních vykonavatelek domácích prací ztotožněny a nemají potřebu danou situaci radikálně měnit.**

Na závěr bych velmi ráda citovala 9 komentářů, jež mi v otázce volného vyjádření k dané problematice zanechali respondentky a respondenti, a z kterých je cítit odlišný přístup k dělbě domácí práce u každého jednotlivce:

„Otázka rozdělení domácí práce mi přijde nepodstatná. Práce by měl vykonávat ten z partnerů, který má zrovna čas či chuť. U nás to tak zatím funguje.“ (žena, 29 let)

„Pokud nechám některé práce vykonat partnera, neudělá je tak dobře, jako bych je udělala já. Jsem pak naštvaná, že jsem si to neudělala sama.“ (žena, 36 let)

„Žehlení mi přijde jako naprosto zbytečná práce.“ (muž, 28 let)

„Vše záleží na domluvě. Pokud v manželství panuje tolerance a láska, manželé se určitě umějí domluvit, kdo co udělá.“ (žena, 51 let)

„Jsem živitel rodiny a nechápu, proč bych měl ještě po večerech doma uklízet. Doma očekávám pohodu a klid, a ne další práci.“ (muž, 57 let)

„Veškeré domácí práce jsem v primární rodině dělala z nutnosti. Vyrůstali jsme s bratrem sami s matkou bez otce, nehledělo se na to, zda je to mužská či ženská práce.“ (žena, 59 let)

„Dětství jsem strávil v dětském domově, a tak nevím, jestli bych se k domácím pracím stavěl jinak, kdybych viděl, kdo co doma dělá.“ (muž, 38 let)

„Mám na úklid a domácí práce více času, nevadí mi a najdu v nich i jakýsi způsob odreagování, takže vše vykonám ráda sama, ale ocenila bych uznání a pochvalu protějšku /ono se to samo neuvařilo ani nevypralo...“ (žena, 26 let)

„Největší chybu jsem udělala hned při vstupu do manželství – chtěla jsem být perfektní manželka, matka, hospodyně, a všechny práce dělala sama. Nyní se už zaběhnuté zvyky těžko mění, a proto máme s manželem konflikty.“ (žena, 41 let)

ZÁVĚR

Genderové stereotypy a rozdělení domácích prací v současném manželství je tématem, které je stále živé a aktuální. Obzvláště dnes, kdy je celosvětově kladen důraz na rovné příležitosti pro obě pohlaví. Rodina jako taková prochází dlouhodobě velkými změnami a moderní doba s sebou přináší možnosti realizace žen i v jiných oblastech, než je mateřství či domácnost.

V prvních třech kapitolách bakalářské práce jsem představila genderovou problematiku obecně, včetně institucionálního zajištění rovnoprávnosti žen a mužů v České republice i Evropské unii. Dále jsem se zabývala proměnou rodiny, změnou tradičních rolí, jež jsou přisuzovány ženám a mužům, a v neposlední řadě jsem se snažila podat přehled historie dělby práce společně s nastíněním stereotypů v rámci domácích prací. Současně jsem jednu z podkapitol věnovala možným návrhům způsobů pro odbourávání či předcházení genderovým stereotypům prostřednictvím oblastí sociální pedagogiky.

Ve čtvrté, závěrečné kapitole jsem uskutečnila praktickou část práce formou průzkumu dotazníkovou metodou k nalezení možných příčin výskytu genderových stereotypů v rozdělení domácích prací v manželství v závislosti na třech proměnných; manželství z hlediska jeho délky trvání, přejímání názorů partnerů na dělení mužských a ženských prací z pohledu jejich výchovy v primární rodině a postojích k domácím pracím. Cílem průzkumu tak nebylo porovnání, kolik času tráví ženy a muži domácími pracemi, či zjišťování míry domácích prací uskutečňovaných externí službou.

Z výsledků průzkumu vyplývá, že ženy jsou stále hlavními osobami zodpovědnými za domácnost, a také práce v domácnosti vykonávají ve vyšší míře, než muži. Dnešní manželky se podílejí na zkoumaných domácích pracích v 82 %, stejně jako jejich matky (rozdíl je pouze 0,37 %), i když se pouze v 55 % domnívají, že si zvyky v rámci dělby práce přenesly ze své primární rodiny. Oproti modelům výkonu domácích prací v primárních rodinách dotazovaných se ale objevuje vysoký nárůst objemu práce mužů, kteří se podílejí na těchto činnostech téměř v 53 %, narozdíl od jejich otců, kteří

participovali pouze v 31 %. Nejmarkantnější změny jsou zaznamenávány u vysávání, mytí nádoby/ obsluhy myčky, vynášení odpadků a realizace nákupů. Stereotypy se plně odbouraly u vysávání a procházek a výletů s dětmi, tyto činnosti vykonávají dnešní muži v manželství ve zcela stejné míře. Současně se dnešní manželé zapojují i do tzv. typicky ženských činností, jako je praní, věšení a skládání prádla a šití/zašívání, i když v omezené míře. Činností, která zůstává stále a téměř jedině ženskou, je žehlení. Jak vyplývá z některých otevřených komentářů, žehlení se muži obecně nechtějí věnovat vzhledem k tomu, že jej považují za zcela zbytečnou práci, kterou nikdo vykonávat nemusí.

Průzkum byl dále zaměřen na vývoj stereotypů v jednotlivých manželstvích, kdy bylo zjištěno, že dělba práce se mění ve všech manželstvích bez ohledu na délku jejich trvání, nejvíce ovšem v manželstvích s délkou trvání od 11 do 30 let, a to z důvodu větší časové dispozice jednoho z partnerů. V manželstvích s délkou trvání do 10 let se naopak osoba u výkonu činnosti mění nejvíce z důvodu nemoci, v manželstvích nad 31 let trvání jsou shodně nejčastěji uváděny nemoc a větší časová dispozice jednoho z partnerů.

V rámci průzkumu byly zjišťovány také postoje k výkonu domácích prací oběma manželi rovnoměrně. Výsledky ukázaly, že 31 % dotázaných zastává názor na tradiční rozdělení prací na tzv. ženské a mužské, kdy nejčastěji uváděným důvodem je, že ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem. Zároveň v 75 % dotazovaní deklarují, že své děti vedou, vedli nebo by vedli k výkonu domácích prací bez ohledu na jejich pohlaví, což je o 20 % více, než jak byli vedeni oni sami.

Práce byla zaměřena také na spokojenost s dělbou práce a na důvody neshod, které domácí práce do manželství může přinášet. Dělbou práce nevyhovuje pouze 7 % z dotázaných, současně ale u 20 % z nich je uváděnou příčinou neshod. Lze tedy vyvodit, že neshody nemusejí vycházet z dělby práce jako takové, ale mohou odrážet nespokojenost druhého partnera. Jak uvádějí některé respondentky, neočekávají, že muži budou více participovat na domácích pracích, a některé z nich se v této činnosti seberealizují. Tyto ženy očekávají hlavně ocenění jejich práce, uznání. Dále je zmiňována různost názorů na četnost výkonu některých prací, což může být jedna z příčin neshod.

Cíle práce, tedy zmapování vývoje genderových stereotypů v rámci proměny rodiny a historie dělby práce, a dále zjištění reálného rozdělení domácích prací z pohledu tří generací, včetně srovnání postojů obou pohlaví k dělbě domácích prací, tak byly splněny.

Vzhledem k zajímavým výsledkům průzkumu, které se opírají o názory 94 osob v manželství, a také porovnávají, jak danou problematiku vnímá muž a žena v jednotlivých kategoriích délky manželství doufám, že práce přináší další pohled na problematiku genderových rolí nejen v oblasti rozdělení domácích prací v současných manželstvích, ale také v rámci postojů žen a mužů k tomuto tématu.

Dovolím si shrnout výsledky průzkumu, jež mne nejvíce zaujaly. V oblasti výskytu genderových stereotypů zjištění, že **31 % z dotazovaných uvádí, že jsou zastánci rozdělení domácích prací dle pohlaví**, a to vzhledem k tomu, že ženy a muži mají dle pohlaví dány vložky k jiným činnostem. **Tento výsledek může být významným ukazatelem přetrvávajících genderových stereotypů v současné rodině.**

Dále fakt, že **muži byli vedeni k domácím pracím v primární rodině o téměř 20 % méně než ženy, což může potvrzovat silný vliv rodiny na utváření genderových stereotypů**, ačkoli hypotéza, že tyto stereotypy vznikají v největší míře přejímáním zavedených stereotypů z primární rodiny, byla vyvrácena.

V oblasti odbourávání genderových stereotypů pak zjištění, že **dnešní rodiče vedli a vedou děti k dělbě domácích prací bez ohledu na pohlaví celkem o 20 % více, než byli vedeni oni sami. Oba rodiče tak deklarují, že bez ohledu na výchovu ve své primárně rodině odbourávají dané stereotypy**; fakt, že děti vedou nebo vedli k domácím pracím právě s ohledem na jejich pohlaví uvádí ženy o 17 % a muži o 32 % méně, než jak tomu bylo v jejich primární rodině.

Zároveň jsem si vědoma faktu, že zmíněné výsledky průzkumu nemohou vzhledem k velikosti dotazované skupiny plošně vypovídat o problémech spojených s genderovými

stereotypy v oblasti domácích prací. Domnívám se ale, že by mohly být vodítkem pro další zkoumání.

Zajímavé by mohlo být porovnání rozdílů mezi výpověďmi v každém jednotlivém manželství a zjištění, nakolik mezi odpověďmi žen a mužů panuje shoda. Dále by mohlo být přínosné zkoumání názorů partnerů na nutnou četnost výkonu domácích prací, která se jeví jako jeden z aspektů, jenž ovlivňuje, kdo danou práci vykonává. Jako nový úhel pohledu, který vyplynul při zpracovávání praktické části mé bakalářské práce, a jenž bych také doporučovala pro další zkoumání, jsou genderové stereotypy v manželství u dětí z neúplných rodin, kdy tzv. práci určitého pohlaví přebírá dítě. Dalším zajímavým aspektem zkoumání by mohly být genderové stereotypy v manželství u jedinců, kteří vyrůstali v ústavním zařízení a ve svém současném životě tak nejsou ovlivněni vzorem z primární rodiny.

Na závěr bych ráda uvedla, že oblast domácích prací stojí mimo hlavní proudy koncepcí rovného přístupu k oběma pohlavím. Domácí práce zde jsou a budou pořád, a domnívám se, že zakořeněný ženský přístup ženám ve valné většině nedovolí se domácími pracemi vůbec nezabývat, či jejich výkon přenechat zcela mužům. Určitě ale společně můžeme ovlivnit vnímání domácí práce jako práce společné, která je ideálně vykonávána střídavě bez ohledu na pohlaví, a měla by být, tak jako každá jiná práce, určitým způsobem doceněna.

RESUMÉ

Bakalářská práce je zaměřena na genderové stereotypy, především pak v oblasti postojů žen a mužů k dělbě domácích prací v současném manželství a jejímu reálnému rozdělení.

Práce je rozdělena do čtyř částí. V první části bakalářské práce se zaměřuji na základní pojmy a genderovou problematiku v obecném pojetí, vývoj genderové identity a základní teorie vysvětlování rozdílů mezi ženami a muži. Současně shrnuji institucionální a další organizační zajištění genderové rovnosti v České republice i Evropské unii. Ve druhé části práce zabývám rodinou a jejími proměnami, vlivem těchto proměn na tradiční role, jež jsou přisuzovány ženám a mužům a vývojem těchto rolí. Součástí druhé části je také porovnání možností sladování práce a rodiny v minulosti a dnes. Třetí část práce věnuji kořenům dělby práce, vývojem této dělby ve společnosti a zmapováním možných příčin genderových stereotypů v oblasti domácích prací. V poslední kapitole této části se snažím nastínit možné způsoby nabourávání a odstraňování genderových stereotypů prostřednictvím sociální pedagogiky. V závěrečné části se zabývám výsledky průzkumu, prováděného prostřednictvím uzavřeného dotazníku a dále ověřováním nastolených hypotéz a interpretací výsledků.

Průzkum byl zaměřen na reálné rozdělení domácích prací v manželstvích z pohledu tří generací, porovnání výkonu domácích prací ženami a muži v primární rodině a současném manželství a zjišťování postojů a názorů na dělbu domácí práce. Z výsledků vyplývá, že dnešní manželky se podílejí na zkoumaných domácích pracích ve stejné míře jako jejich matky, a vysoký nárůst o 22% se objevuje u výkonu domácích prací dnešními muži, oproti výkonu jejich otců. Dělba práce mezi manželi je proměnlivá a nevyhovuje pouze 7% oslovených. Více než tři čtvrtiny dotázaných vedlo nebo vede své děti k domácím pracím bez ohledu na jejich pohlaví, což je velmi pozitivní ukazatel pro možné odbourávání genderových stereotypů v oblasti domácích prací. Zároveň však 31 % z dotázaných uvedlo, že ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem, což může být potvrzení přetrvávajících genderových stereotypů.

ANOTACE

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na genderové stereotypy v oblasti rodiny, především pak v rámci rozdělení výkonu domácích prací v současném manželství. Teoretická část mapuje vývoj genderových stereotypů v návaznosti na proměny rodiny a historii dělby práce. Současně obsahuje návrhy na odstraňování těchto stereotypů. Praktická část se věnuje zjišťování reálného rozdělení domácích prací v manželstvích z pohledu tří generací manželství včetně porovnání postojů obou pohlaví k dělbě domácích prací.

Klíčová slova

gender, genderové stereotypy, vytváření a odstraňování genderových stereotypů, historie dělby práce, sladování práce a rodiny, rozdělení domácích prací v současném manželství, postoje žen a mužů k domácím pracím.

Annotation

The thesis is aimed at gender stereotypes in families, mainly at housework distribution in present-day marriage. Its theoretical parts map the development of gender stereotypes in connection with family transformation and history of distribution of labour. Further it also suggests ways of eliminating these stereotypes. The practical part of the thesis investigates the real-world housework distribution within marriages from the point of view of three marriage generations, including a comparison of attitude of both sexes towards housework distribution.

Key words

gender, gender stereotypes, forming and elimination of gender stereotypes, history of distribution of labour, reconciling work and family, housework distribution in present-day marriage, attitude of women and men towards housework.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
2. ABC feminizmu. 1. vyd. Brno: Nesehnutí, 2004, 232 s. ISBN 80-903228-3-2.
3. Adame, dneska už neva, že letadlo řídí Eva. Pracovní listy. 1. vyd. Praha: Evropská kontaktní skupina v České republice, 2009, 19 s. ISBN 978-80-904452-0-8.
4. Black, J. Evropa osmnáctého století. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, 544 s. ISBN 80-7021-376-0.
5. Engels, B. Postavení dělnické třídy v Anglii. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1950, 336 s.
6. Goody, J. Proměny rodiny v evropské historii. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, 229 s. ISBN 80-7106-396-7.
7. Hamplová, D. Rychtaříková, J. Pikálková, S. České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, 108 s. ISBN 80-7330-040-0.
8. Hanáková, P. Heczková, L. Věšínová-Kalivodová E. V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 437 s. ISBN 80-86429-49-0.
9. Janata, J. Dvojí svět. Praha: Maxdorf, 1997. 158 s. ISBN 80-85800-65-9.
10. Karsten, H. Ženy - muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. 1. vyd. Praha: Portál, 2006, 183 s. ISBN 80-7367-145-X.
11. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
12. Marksová-Tominová, M. Rodina a práce – jak je sladit a nezbláznit se. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7967-615-5.
13. Možný, I. Rodina a společnost. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. ISBN 80-86429-58-X.
14. Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 171 s. ISBN 80-7178-403-6.
15. Oates - Indruch, L.(ed). Dívčí válka s ideologií. Klasické texty angloamerického feministického myšlení. 1. vyd. Praha, Sociologické nakladatelství, 1998, 304 s. ISBN 80-85850-67-2.
16. Osvaldová, B. Česká média a feminismus. 1. vyd. Praha: Libri, Slon, 2004, 158 s. ISBN Libri 80-7277-263-5. ISBN Slon 80-86429-31-8.
17. Radvan, E. Vavřík, M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS Brno, 2009, 57 s.
18. Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme? 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 356 s. ISBN 80-86429-18-0.
19. Řehoř, A. Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce. Brno: IMS Brno, 2008, 47 s.
20. Souhrnná zpráva o činnosti Evropské unie – 2009. Lucemburk: Úřad pro publikace EU, 2010, 128 s.
21. Společnost žen a mužů z aspektu gender. Sborník studií. 1. vyd. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, 171 s.

22. Vágnerová, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Dotisk 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.
23. Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
24. Zábrodská, K. Variace na gender. Postrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita. 1. vyd. Praha: Academia, 2009, 198 s. ISBN 978-80-200-1752-9.
25. Ženská práva jsou lidská práva. Sborník přednášek ze semináře. 1. vyd. Brno: Nesehnutí, 2002, 173 s. ISBN 80-903228-08-8.

26. Brzáková, P. Muž vaří a pere, žena vydělává. MF DNES, příloha Víkend, 14. 8. 2010, s. 40.

Elektronické odkazy

<http://www.genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

<http://www.zabanaprameni.cz/aktuality/>

Průběžná zpráva o uskutečňování plánu pro dosažení rovnosti žen a mužů (2006–2010)

<http://eur-lex.europa.eu/>

<http://www.euroskop.cz/679/sekce/lidska-prava/>

www.feminismus.cz

Maříková, H. Pozice muže v současné (nejen české) rodině.

www.feminismus.cz/download/marikovatekst.cz

Vohlídalová, M. Pozice na pracovním trhu jako odraz individuální svobodné volby.

Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2006, 2, online.

<http://www.gendersonline.cz/view.php?cislocclanku=2007010703>

<http://www.genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

Národní zpráva o rodině

http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

Národní koncepce podpory rodin s dětmi

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

Pomůcka při posuzování genderové korektnosti učebnic

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/pomucka-pri-posuzovani-genderove-korektnosti-ucebnic>

<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/>

SEZNAM PŘÍLOH

1. Dotazník

Příloha č. 1

D o t a z n í k

Téma: Stereotypy dle pohlaví a rozdělení domácích prací v současném manželství

Dobrý den,

do rukou se Vám dostává dotazník, zaměřený na průzkum rozdělení domácích prací v současném manželství. Uvedený materiál bude podkladem pro vypracování praktické části mé bakalářské práce na téma: Genderové stereotypy a rozdělení domácích prací v současném manželství, kterou zpracovávám v rámci studia na Institutu mezioborových studií v Brně.

Vyplnění dotazníku je zcela anonymní. Formuláře jsou označeny pořadovým číslem z důvodu následného spárování odpovědí obou partnerů z každého manželství. Cílem dotazníku je zjistit skutečné rozdělení domácích prací v současných manželstvích z hlediska délky trvání manželství a současně nalézt příčiny vzniku a trvání stereotypů v rámci dělení domácích prací na tzv. ženské a mužské.

Za Vaši ochotu a vyplnění údajů velmi děkuji.

Barbora Šolcová

Část I. Osobní údaje

Pohlaví: žena muž
 Věk: uveďte:
 Vstup do manželství ve věku: uveďte:
 Doba trvání manželství v roce 2010: 1-10 let 11-30 31-více
 Současné manželství: první druhé třetí a více
 Děti v manželství: ano ne

Část II. Rozdělení domácích prací v primární rodině (rodině, ve které jedinec vyrůstal) a rozdělení domácích prací v současném manželství

Pozn. Prosím, zakřížkujte dané políčko, v případě více vykonavatelů více polí (předpoklad vykonavatele – osoba, která danou činnost vykonává pravidelně)

Druh domácích prací

Vykonavatelé v primární rodině/ Vykonavatelé v současném manželství

*****	Žena	Muž	Dcera	Syn	Žena	Muž	Dcera	Syn
Vysávání								
Utírání prachu								
Mytí nádobí (obsluha myčky)								
Stlaní postelí								
Vynášení odpadků								
Vaření								
Činnosti spojené s údržbou zahrady (sekání trávy..)								
Činnosti spojené s údržbou vozidla (myčka, vysávání ..)								
Vedení domácího rozpočtu (úhrada inkasa, vedení financí..)								
Nakupování (běžné, např. potraviny, drogistické zboží..)								
Šití, zašívání								
Praní (obsluha pračky)								
Věšení a skládání prádla								
Žehlení								
Hry s dětmi								
Učení s dětmi								
Procházký s dětmi, výlety								

Pozn. Prosím, zakřížkujte dané políčko, v případě více vykonavatelů více polí (předpoklad vykonavatele – osoba, která danou činnost vykonává pravidelně)

Část III. Údaje, týkající se dělby práce v domácnosti

(vyplňte zaškrtnutím, v případě více možných variant odpovědi zaškrtněte více polí)

1/ Domácí práce v mém manželství jsou striktně rozděleny (např. žena vždy žehlí, muž má na starosti vynášení odpadků...)

ano ne jiná odpověď – prosím, uveďte

2/ Rozdělení domácích prací v mém manželství se mění / měnilo v závislosti na dané situaci

ano ne

2a/V případě, že zvolíte odpověď ano, uveďte, v závislosti na kterých situacích:

narození dítěte rodičovská dovolená nemoc nezaměstnanost
 větší časová dispozice jednoho z partnerů studium jiné – uveďte

3/ Otázku dělby prací v domácnosti jsme s partnerem řešili:

na počátku soužití v průběhu soužití neřešili

4/ Jsem zastáncem rozdělení domácích prací dle pohlaví na tzv. mužské a ženské (např. „mužská“ práce – oprava auta, „ženská“ práce – péče o děti...)

ano ne

4a/V případě, že zvolíte odpověď ano, uveďte důvod:

jedná se o zvyklostní úzus, daný historickým vývojem
 ženy a muži mají dle pohlaví dány vlohy k jiným činnostem
 dělení jsem převzal/a z mé primární rodiny (rodiny, ve které jsem vyrůstal/a)
 jiný důvod – prosím, uveďte

5/ Domnívám se, že jsem si přenesl/a zvyky v rámci dělby práce mezi manžely z mé primární rodiny (rodiny, ve které jsem vyrůstal/a)

ano ne nevím

6/ Výkon a dělba domácích prací je v našem manželství jednou z příčin neshod

ano ne

7/ Mám negativní postoj k tomu, když partner vykonává práce, které jsou označovány jako tzv. práce druhého pohlaví (např. muž žehlí, žena opravuje pračku...)

ano ne nevím

7a/V případě, že zvolíte odpověď ano, zdůvodněte:

- je to proti daným zvyklostem a tradicím
- jedná se o degradaci ženství a mužství (např. muž při žehlení je zženštilý...)
- partner opačného pohlaví nemá k jejich výkonu tak dobré předpoklady a vlohy
- jiný důvod – prosím, uveďte:

8/ Domnívám se, že mne rodič/e vedl/i k domácím pracem bez ohledu na mé pohlaví (např. jsem žena a pomáhala jsem otci v dílně, jsem muž a pomáhal jsem v kuchyni)

ano ne nevím jiná odpověď – prosím, uveďte:

9/ Svě děti vedu (vedl/a jsem) k domácím pracem:

ano ne

9a/ V případě kladné odpovědi prosím, uveďte:

Svě děti vedu (vedl/a jsem, vedl/a bych) k domácím pracem rovnocenně, bez ohledu na jejich pohlaví

ano ne nevím

9b/V případě záporné odpovědi, prosím, upřesněte:

k domácím pracem vedu (vedl/a jsem, vedl/a bych) více dceru - pokud zaškrtnete, zdůvodněte:

- dcera by se měla tyto práce naučit pro budoucí manželství
- dcera má k výkonu domácích prací lepší předpoklady z hlediska jejího ženství
- dceru výkon domácích prací baví
- jiné – prosím, uveďte:

k domácím pracem vedu (vedl/a jsem, vedl/a bych) více syna – pokud zaškrtnete, zdůvodněte:

- syn by se měl tyto práce naučit pro budoucí manželství
- syn má k výkonu domácích prací lepší předpoklady z hlediska jeho mužství
- syna výkon domácích prací baví
- jiné – prosím, uveďte:

10/ Způsob dělby domácích prací v našem manželství mi vyhovuje

- ano spíše ano spíše ne ne nevím

10a/ V případě záporné odpovědi, prosím, zdůvodněte:

- domácí práce vykonávám především já
 nevyhovuje mi pevné, neměnné rozdělení prací
 chtěl/a bych změnu, ale partner/ka k ní není přístupný/á
 jiná odpověď, prosím, uveďte:

11/ V případě zájmu, prosím, vyjádřete svůj názor na danou problematiku:

Velmi Vám děkuji za vyplnění dotazníku.